

CLISURA BĂNĂȚEANĂ (A DUNĂRII) – ENCLAVĂ IUGOSLAVĂ NORD-DUNĂREANĂ ÎN ANII 1944–1947 SAU EXPERIMENT COMUNIST ROMÂNESC „AVANT LA LETTRE”

Miodrag Milin*, Andrei Milin**

Cuvinte cheie: *Straja națională, partizani, OZNA, FAS, Consiliul voluntarilor slavi, Biserica Albă*
Keywords: *national guard, partisans, OZNA¹, FAS², The Council of volunteers Slaves, White Church*

The Banatian Canion (of Danube) – an Yugoslav North-danubian Enclave in the 1944–1947 Years or a Romanian communist Experiment “avant la lettre”

(Abstract)

The article tells about an event from the end of WWII, an intention for the secession of a douzaine of villages from the Romanian North-side of Danube (so-called „Banatian Canion” or „Clisura”) and their integration into Communist Yugoslavia. The authors give their comments to a series of 15 documents originated from Serbian Archives in Belgrade (namely *the fund of the Council of Serbian Volunteers in White Church*) whitenssing on their plans of separation; and from Archives of Romanian Securitate (CNSAS) in Bucharest, presenting their state-criminal plans and works.

Preliminarii

În toamna anului 1944 Armata Roșie se lăpăria vertiginos de Belgrad. Ca să fie la înălțimea misiunii de eliberare a capitalei și Armata iugoslavă a partizanilor lui Tito făcea strădanii deosebite pentru a-și fortifica potențialul combativ.

Printre numeroasele noi centre de recrutare ale luptătorilor-voluntari antifasciști prindea astfel viață, prin luna septembrie, și cel de la Biserica Albă.

Cunoscutul istoric de mai târziu al relațiilor româno-sârbe, Nikola Gavrilovici din Moldova Veche, fost cadru înrolat în armata veche iugoslavă, prin 1943 abia a scăpat cu zile din încercările cumplite ale prizonieratului și de muncă forțată în Germania. Revenit acasă, n-a ezitat să se înroleze, luptând activ, în detașamentul de partizani ce opera prin Banatul de sud. Intelectual, cu convingeri antifasciste, astfel și-a câștigat un remarcabil ascendent, de om al vremurilor noi, printre conaționali săi din clisură³.

*Academia Română, Filiala Timișoara, email: miomi333@yahoo.com.

** Muzeul Satului Bănățean Timișoara, strada Avram Imbroane, nr. 1, email: andrei.milin@mail.com.

¹ Tito's Secret Police.

² Anti-fascist Front of Slaves.

³ Miodrag Milin, Andrei Milin, *Sârbii din România și relațiile româno-iugoslave (1944–1949)*, Timișoara (2004), 71–74.

În euforia mitizatelor gărzi patriotice-muncitorești, singurul sprijin de nădejde al Armatei Roșii, la sugestia Regionalei PCR Reșița au luat ființă și prin Clisură asemenea formațiuni locale de autoapărare și sprijin al „eliberatorilor”. Acesta s-a arătat a fi și un aranjament convenabil pentru sutele de dezertori de tot felul care mișunau prin zona de frontieră a Munților Banatului. Doar la Moldova Veche avem date că s-au înscris pe tabel 333⁴ de asemenea gardiști-străjeri. Spunem „străjeri” și după specificul locului, în fosta Granița militară bănățeană⁵. Termenul are și o conotație cu totul specială, *Narodna straža*, gărzile naționale sârbești din 1918, fiind sprijinul cel mai important al Armatei sârbe, după 13 noiembrie, când au intrat în vigoare prevederile Armistițiului de la Belgrad, care institua administrația provizorie sârbească în sudul Ungariei de atunci (Voivodina și Banatul)⁶.

⁴ Serviciul județean Timiș al Arhivelor Naționale, *Fond Uniunea asociațiilor culturale democate slave din România (UACDSR)*, d. 4/ 1945, 76–80. Tabel nominal cu membrii Frontului antifascist slav (FAS) din Moldova Veche, 25 februarie 1945. După intervenția în forță a Jandarmeriei de la Oravița, din noaptea de 27 ianuarie 1945, Straja populară a fost destituită și membrii acesteia au aderat în masă la FAS.

⁵ Localitatea Straja se află în apropiere de Vârșeț, pe drumul spre Biserica Albă.

⁶ Vezi mai sus, în numărul de față, studiul nostru: D. Njegovan, M. Milin, *Voivodina la 1918*.

De data aceasta „străjerii”, avizați de PCR, se afixau însă și cu simboluri iugoslave pe caschetă (steaua roșie), cu ecusoane de umăr gravate în litere chirilice și cu mare dispreț față de autoritățile „semi-fasciste” rămase de la Antonescu. Iar îndrumarea o căutau de la Biserica Albă și omul lor de acolo, care le „garanta” protecția din partea armatei iugoslave, profesorul Gavrilovici⁷.

Curând apar noi fapte și personaje, emblematice acestui capăt de țară dar și sfârșit de lume, așezată și rânduită cândva cu mai multă chibzuială și înțelepciune.

Sunt prime semne adevărate, că se prăbușește o lume și în loc se așează o grotescă improvizatie:

Linia „Belobreșca – Biserica Albă – Moscova” și defectarea ei lamentabilă

Dacă la Timișoara prindeau viață fronturi panslave și antifasciste, de inspirație mai degrabă sovietică⁸, în Clisură, Tito și oamenii lui trec de-a dreptul la fapte: pe 10 și 11 decembrie au loc două consfătuiri, regizate de OZNA⁹, la Biserica Albă. Prima, după metodologia orchestrărilor de masă, era cea pregătitoare, a Consiliului provizoriu al sârbilor voluntari din clisură pentru lupta antifascistă (și în fapt, alipirea la Iugoslavia). Următoarea, desemnarea propriu-zisă a respectivului consiliu de alipire. Aceiași oameni, de două ori, rezoluțiile bătute la aceeași mașină de scris, cu aceleași greșeli și neconcordanțe minore, repetate¹⁰.

De fapt, cine sunt actorii primi și cum au ajuns ei în scena aceasta extrem de „mișcătoare” a istoriei noastre recente. Ei sunt mai degrabă niște rătăciți, debusolați, pe căile istoriei. Pe lângă prezența sporadică a profesorului Gavrilovici, militant antifascist de-adevăratelea dar și un nostalgic al strajelor sârbești de altădată, apare ca o interfață constantă

în „zonele fierbinți” figura învățătorului iugoslav (cândva în post la Divici) Miloš Šaletić.

În toiuł recrutărilor și instruirii politice de la Biserica Albă, îl aflăm pe Miloš Šaletić în calitatea de comandant al orașului. Peste câteva luni, din biroul său de delegat al Regiunii militare Voivodina pe lângă Comisia aliată de control, de la Timișoara, același Šaletić va supraveghea (ori îndruma) pregătirile exaltaților activiști sârbi pentru congresul de „democratizare a României”¹¹.

Deocamdată însă, revenim la Biserica Albă. Šaletić este aici comandantul militar în exercițiu; comandantul OZNA este (maiorul?) Slobodan Paulievici; iar șeful de partid iugoslav (comisarul politic) Zoran Vuletici, voluntar de frunte la partizani, originar din Socol.

Avem deci oameni de pe la Moldova Veche, din Socol, Divici; dar nucleul „fierbinte” al Clisurei îl vor constitui, de acum înainte, cei de la Belobreșca. Și aici, ca să fim mai convingători, trebuie să spunem o poveste, tristă și chiar tragică,¹² ca mai toate cele despre război.

Pomeneam de activitatea în regiune a unor subunități de partizani, cu incursiuni sporadice și pe malul românesc al fluviului, având puncte de sprijin în satele sârbești. Unul era în satul Belobreșca, unde acționa în ilegalitate un comunist și fost student belgrădean de-al locului, Jarko Despotovici. Cu vreo două săptămâni înainte de 23 august 1944 o asemenea grupă, infiltrată de pe malul sârbesc, a fost surprinsă și anihilată de jandarmii de la pichet, din Belobreșca. Au fost capturați doi: bărbatul, rănit, a fost ucis în bătaie; iar femeia, rănită și ea, a fost dusă la Moldova Nouă, la spital, sub escortă. Despotovici a încercat tot posibilul pentru a-și elibera camarada. S-a înțeles cu jandarmii pentru o sumă de bani. A luat apoi legătura cu un consătean, angrosist și om cu stare, Slavko Stoikovici. Și acesta simpatiza cu cauza, însă opțiunile sale erau pro-monarhice. În urma discuției, negustorul s-a oferit să acopere jumătate din suma solicitată, restul fiind în sarcina comuniștilor. Disperat și fără de soluție, Despotovici l-a amenințat pe Stoikovici, cu revolverul armat, să dea toți banii. S-a iscat o dispută mai aprigă, Stoikovici smulgându-i arma și rănindu-l grav.

⁷ Inutil de adăugat că, după „pogromul” jandarmilor din noaptea de Sf. Sava (27 ianuarie 1945) s-a terminat și cu „straja” de la Moldova Veche și cu prezența profesorului Gavrilovici în România. M. Milin, A. Milin, *op. cit.*, 44–45.

⁸ Vezi Însemnările despre FAS și UACDSR de Bojidar Stanoevici, în Andrei Milin, Miodrag Milin, Ţvetco Mihailov, *Sârbii din România în vremea Comunismului*, Timișoara (2011), 45 și urm.

⁹ OZNA, Odbor za zaštitu naroda,/Consiliul securității poporului, Securitatea lui Tito. Vezi subiectul pe larg, într-o excelentă monografie, Kosta Nikolić, *OZNA- mać revolucijel/ OZNA – spada revoluției*, Beograd (2013).

¹⁰ La *anexele 1 și 2*, membrii comitetelor *de inițiativă* și ai celui *permanent* sunt aceiași, cu nume repetate. O singură excepție, Dolici Ilija, a doua oară trecut ca Dolici Mita; greșeala se repetă, identic și în al doilea document. Dintre toate anexele acestui consiliu al sârbilor din Clisura, primele două sunt de departe mai elaborate birocratic decât restul, vădind cu evidență, o mână de „expert” în producerea lor.

¹¹ Congresul acesta, preconizat a se deschide la 8 mai 1945, în sala manej a Cazarmei „Transilvania” din Timișoara, a fost stopat, existând (nu întâmplător!) bănuiele despre o propagandă iugoslavă mascată privind alipirea Banatului. Vezi la M. Milin și A. Milin, *Sârbii din România și relațiile româno-iugoslave...*, 45–52.

¹² Subiectul a fost prelucrat literar de către Dumitru Radu Popescu, în nuvela *Duios Anastasia trecea*. Tema s-a bucurat și de o abordare cinematografică.

Fapta s-a petrecut în preajma gospodăriei familiei Radosavlievici, de la marginea satului. De față erau și frații Radosavlievici, Nikola, mai în vârstă, infirm (cocoșat)¹³ și Svetomir, tânăr mecanic și aderent, de asemenea, al partizanilor comuniști. Stoicovici s-a predat de îndată la Pichet, relatând propria-i versiune a faptelor. Frații Radosavlievici l-au adăpostit pe rănit, care avea dureri atroce și cerea să-i fie curmate suferințele, să nu cadă viu pe mâna jandarmilor. Se pare că fratele mai în vârstă a preluat asupra sa cumplita povară a omorului, dând apoi zvon prin sat că eroul comunist a fost asasinat de *cetnikul*¹⁴ Stoikovici. Ca să dispară orice dubiu și să se împiedice cercetările asupra cadavru-lui, mortul a fost împins de cei doi într-o groapă cu var nestins. Spectrul morții s-a abătut și asupra celei din urmă victime a incidentului nocturn de la Dunăre: partizana rănită a fost ridicată de la spital de „pedanta” poliție germană de frontieră și executată la Biserica Albă, cu doar câteva zile înainte de eliberare¹⁵.

Trec alte câteva săptămâni, s-au retras germanii, au venit rușii, partizanii umblă în voie prin satele Clisurii în căutarea jandarmului Ion Babu, cel implicat la Belobreșca și a altor oficiali care le-au făcut probleme „antifasciștilor cinstiți”, era căutat peste tot prin Banat și de negăsit Stoikovici contra-bandistul, colaboraționistul și „asasinul cetnic”¹⁶.

În urma episodului nefericit și cam la voia întâmplării, cu straja populară a „chiulangiilor și dezertorilor” [„*zabușanti*”] de prin sate, o formulă mai revoluționară de implicare a „voluntarilor” a fost concentrarea acestora, pe liste, în așa-numitul **Consiliu al voluntarilor slavi din Clisura bănățeană** [*Odbor Slovena dobrovoljaca Banatske klisure*] reunit la 11 decembrie 1944 la Biserica Albă.

După informații abia de curând accesibile (vezi anexele) putem deduce că organizarea structurii amintite s-a făcut pe baze militare, cu sediul în Comenduirea unității (implicit și a OZNA) și angajarea factorilor locali, de prin satele bănățene

¹³ Era un autodidact cu o remarcabilă inteligență intuitivă și o devoratoare ambiție de afirmare în fața propriilor conaționali și consăteni. O caracteristică frecvent întâlnită la oamenii din Clisura, foști grăniceri ai Imperiului, acum în uitare și pauperizați. Cei din Belobreșca se considerau pe sine „fala Clisurii” și trăiau aceste frustrări cu și mai mare intensitate.

¹⁴ Cetnicii, partizani iugoslavi pro-monarhici, reprimăți de OZNA.

¹⁵ Detaliile sunt după „Însemnările...” lui Boja Stanoevici, în A. Milin, M. Milin, Ț. Mihailov, *Sârbii din România în vremea Comunismului...*, 43–45.

¹⁶ Petre Țurlea, *Români din Serbia 1940 – 1944*, Editura Enciclopedică, București, (2012), 137–139. O relatare foarte sugestivă a haosului politic din Clisura, în octombrie 1944.

ale Clisurii. Arătam în altă parte că era în toi în acele zile o intensă campanie propagandistică iugoslavă, de capacitate a Omului de la Kremlin, pentru consimțământul la materializarea unor determinate intenții anexioniste, inclusiv în Banat¹⁷.

Deci, în timp ce frunzații iugoslavi Hebrang și Kardelj se întrețineau pe teme românești la Moscova cu Stalin, în teren lucrurile s-au și pornit, prin operațiunea poliției secrete din cadrul armatei iugoslave: s-au convocat „voluntarii Clisurei”, s-au redactat îngrijit liste cu oameni ai locului, în frunte fiind propulsat un „om greu”, Bogdan Despotovici, fratele continuator, asociat cu mitul recent al jertfei comuniste de la Belobreșca.

Că oamenii de la Biserica Albă nu erau suficient de pregătiți pentru ceea ce-și puseseră în gând ne-o arată însă derularea faptelor.

Pe lângă sediu, **Consiliul voluntarilor...** a lăsat urmașilor și un **fond de arhivă**, cu un registru de peste 500 de acte emise, pe parcursul a mai bine de doi ani (iarna lui 1944 – primăvara lui 1947). Acum apare cu adevărat improvizația, rod al neștiinței haotice și inculturii militante, fuzionată într-un trist crochiu de statalitate cu iz folcloric, „de Belobreșca”. Deducem din primele acte că acest Consiliu (...) avea rol central, de Consiliu de eliberare națională și alipire a Clisurii la Iugoslavia democrată și federativă. Apoi, luăm act și de prezența unui sigiliu al Consiliului (...) cu însemnele statalității iugoslave (steaua roșie). Pe măsură ce timpul trecea și entuziasmul „unionist” al foștilor „voluntari” pălește, documentele spun acum că numai avem de-a face cu o părticică de Iugoslavia ci Clisura bănățeană este, totuși, România.

Ce mai caută atunci în Iugoslavia „consilierii” inventați de OZNA și rămași fără de „obiectul muncii”. Ei se joacă în continuare de-a reprezentanții „nu știu cui”, coborând întreaga prestație la nivelul scandalului sătesc. Țin ședințe „incendiare”, mimând de-acum revoluția, cu actori de prim plan din satul de pomină: Nicola Radosavlievici, fără să fie investit în vreo calitate oficială, dar omniprezent la Biserica Albă, ca om „de casă” și consătean de-al lui Bogdan Despotovici (și parte componentă, vie și întunecată, a legendei Clisurii), delirează cu acuzații pe hârtie, împotriva obsedantului dușman-chiabur-cetnic-asa-sin Stoikovici dar și împotriva altor consăteni, aflați cu păcate colaboraționiste ori chiar „iubitori de fasciști”. Curg frazele sforăitoare despre „sângele vărsat” al partizanilor, amenințări cu pistolul în stânga și dreapta, doar-doar își va prelungi clipele de „extaz revoluționar” în prim-planul scenei din Clisură; peste câțiva ani, anchetat de Securitate, încerca să-și

¹⁷ A. Milin, M. Milin, Ț. Mihailov, *op. cit.*, 307–308.

adapteze partitura la noile condiții ale „democrației populare” românești, explicând anchetatorilor că pe o hartă ce o creionase spre folosul partizanilor, s-a străduit să facă „cât mai mică” porțiunea din Clisura ce se presupunea că revine Iugoslaviei¹⁸. Un altul, care și el se sustrăgea de la încercările frontului adevărat, străbatea în goana motocicletei cu ataș satele de la Dunăre, difuzând mesajul despre noua putere de la Biserica Albă, căreia toți erau datori să-i dea ascultare. Celălalt Radosavlievici, Svetomir, tot cu pistolul, teroriza în numele comuniștilor „de dincolo” autoritățile civile și militare locale. Mărturisirea, spășit apoi, că nu făcuse decât **să dea o mână de ajutor comuniștilor români în promovarea democrației** și nimicirea fascismului de acasă. Iar **colaborarea cu OZNA era tot spre folosul comuniștilor români**¹⁹.

Că „gura păcătosului adevăr grăiește” ne-o confirmă și anumite fapte în derularea lor ciudată. Acel Zoran Vulețici din Socol și politruc iugoslav de la Biserica Albă, va fi peste puțină vreme locșiorul șefului Siguranței de la Oravița. În aceeași vreme Svetomir Radosavlievici era agitator-șef al comuniștilor români din plasa Moldova Nouă și totodată activist de frunte al Consiliului (...) secesionist de la Biserica Albă. La un moment dat se pare că nu era important că aveam de-a face cu România sau Iugoslavia; important era doar că pe teren legea o făcea OZNA, și într-o parte și în cealaltă (ca și „consilieri” ai comuniștilor români, în lupta lor pentru putere). Deci, ca șef al Siguranței de la Oravița, Zoran Vulețici a dat o hotărâtoare mână de sprijin fraților Radosavlievici în „capturarea” asasinului „de serviciu” Stoikovici. Prin vara lui 1946 împreună au pus la cale o grotescă „reconstituire” a crimei din august 1944, în care acelui nefericit nu i s-a permis nici să vorbească, fiind purtat, batjocorit și umilit de masa asmuțită împotriva lui, prin satele de la Dunăre, până ce, la urmă, l-au ucis bestial. Înclinăm să punem acest oribil asasinat „în numele revoluției” în legătură cu înscenarea juridică de la Belgrad din aceeași vreme și apoi asasinarea misterioasă a conducătorului rezistenței monarhice a cetnicilor, generalul Draja Mihailovici. În condiții misterioase au pierit, în același an, militantul cetnic Nemanja Costici²⁰, fiul protopopului Slobodan Costici din

Timișoara și simpatizantul acestora de la București, Petar Pantovici.

Dezavuiați ca insuficient de „combativi” pentru Consiliul (...) de la Biserica Albă, cei din *straja populară* de prin satele din Clisura s-au adaptat situației și vor adera, în masă, la Frontul antifascist slav de inspirație comunistă și pro-sovietică. Însă și FAS cu sediul la Timișoara a luat ființă tot din inițiativa OZNA și a maiorului acesteia Dușan Iovanovici. Ca lucrurile să se lege mai bine, aceiași oameni (care în prealabil fuseseră în vizită „de lucru” la Belgrad, la înalți oficiali de la Externele iugoslave) au fost consiliați să pregătească un congres panslav pentru „democratizarea României”. O altă „mână de ajutor” cu iz secesionist, oprită în ceasul al doisprezecelea de intervenția perspicace a premierului Petru Groza pe lângă emisarii sovietici din Comisia aliată de la București. La acest congres-fantomă printre delegați erau desemnați de către structura din Biserica Albă, frații Radosavlievici, Vulețici și alții asemenea²¹.

Congresul n-a izbutit, așa că de-acum ajutorul „frățesc” dat comuniștilor români pentru „democratizarea” propriei țări se va limita la intervențiile de consiliere date de OZNA prin Ambasada de la București (pentru înlăturarea protopopului Costici și a oamenilor săi de la Timișoara și apoi pentru desemnarea candidatului sârb dr. Miloș Todorov la alegerile din noiembrie 1946) sau prin echipele de asasini și „isprăvile” lor macabre.

Între timp s-a stabilizat și frontiera româno-iugoslavă, „consilierii” de la Biserica Albă au rămas fără de ocupație, s-a închis în cele din urmă și lagărul de teroare asupra germanilor bănățeni de la Mariolana-Plandiște²² pe care-l păzeau cu strășnicie „voluntarii” din Clisura... au pornit apoi să curgă de la Biserica Albă spre Belgrad și Novi Sad cereri de ajutor social, de invaliditate, de urmași ai celor căzuți, de burse școlare... Statul comunist de la Belgrad nu s-a lăsat prea impresionat de doleanțele conaționaliilor și i-a invitat să plece pe la casele lor, preferând ajutorul „frățesc” și „tovărășesc” în folosul comuniștilor români decât cel interminabil, pentru conaționali de toate categoriile, la ananghie. Petru Groza vine în vizită la

¹⁸ Arhiva CNSAS, București, *Inventar P-1143, vol. II*, 34–35. Interogatoriu N. Radosavlievici, 12 mai 1950 (vezi și în Anexe).

¹⁹ *Ibidem*, R-166612, 31–41. Interogatoriu S. Radosavlievici, 23 septembrie 1955 (în Anexe).

²⁰ Vezi în anexe un raport de poliție, confuz și formalist, pe acest subiect, care mai mult încurcă decât rezolvă cazul. Sugestiv și raportul în cauză pentru vremurile incerte ce le traversa țara.

²¹ Ca fapt divers, o dispută aprigă s-a încins între cei din Belobreșca și cei din Socol, primii contestând desemnarea pentru congres a unei tinere din Socol. Care nu se arăta a fi în ochii lor la înălțimea „așteptărilor politice”. Orice ar fi fost să fie, Belobreșca trebuia singură să rămână „fala întregii Clisuri” (În Anexe).

²² O evocare cutremurătoare a pătimirii etnicilor germani în lagărele iugoslave, la Robert Hammerstiel, *O ikonama i pacovina. Jedno banatsko detinjstvo 1939–1949. (Despre icoane și șobolani. O copilărie bănățeană 1939–1949)*, Vârșeț (2003).

Belgrad, în iunie 1947; Tito este apoi primit cu ovații la Timișoara unde închide definitiv acest subiect, cu deviza că „Locul sârbilor este în primele rânduri ale democrației populare din România”.²³ Urmează, la București, tratatul de prietenie veșnică româno-iugoslav²⁴... dar acesta nici n-a apucat să fi fost ratificat, că apele politice s-au învolburat curând și rău de tot..

„Ucenicii” de la OZNA din Biserica Albă rămași fără de ocupație vor fi preluați apoi, instruiți de-a gata, de *Securitatea poporului*, care le va găsi o complexă utilitate spre subjugarea propriei minorități (culpabilă, iată, de trădare de țară), și apoi, mai departe, spre edificarea noii democrații parlamentare românești²⁵.

ANEXE

1. [Bela Црква, 10. Децембра 1944. године]. Записник Прве скупштине добровољаца из Банатске клисуре. Избор привременог одбора.

[Biserica Albă, 10 decembrie 1944]. Proces verbal al Primei adunări a voluntarilor din Clisura bănațeană. Alegerea comitetului provizoriu. Traducere integrală.

„Записник

I (Прве) скупштине добровољаца из Банатске Клисуре у Југославији, дана 10. Децембра 1944. године.

Скупштини је присуствовало око 150 добровољаца из свих села Банатске Клисуре. Скупштина је у циљу бољег разумевања и правилнијег одређивања и дефинисања својих тежњи изабрала **провизорни одбор**, којим је стављено у задатак да изабере, односно да изиђе пред добровољце с тим да по свим правилима о организовању друштва изабере прави и стални одбор.

²³ Pe frontispiciul jurnalului sărbesc din România „Правда”, stătea butada lui Tito de la Timișoara (din 12 decembrie 1947): „Ја желим да Срби одавде буду у првим редовима у изграђивању народне демократије у Румунији.” („Eu doresc ca sârbii de aici să se afle în primele rânduri în construirea democrației populare din România.”)

²⁴ Textul tratatului de prietenie, colaborare și ajutor reciproc dintre România și Iugoslavia, București, 19 decembrie 1947, în M. Milin, A. Milin, *Sârbii din România și relațiile româno-iugoslave...*, Timișoara (2004), 163–165.

²⁵ Vezi mai nou, Miodrag Milin, *Sârbii din România (preliminariile de istorie politică recentă)*, în *Permanențele istoriei. Profesorului Corneliu-Mihai Lungu la 70 de ani*, Coordonatori Sorin Liviu Damean, Marusia Cârstea, Mihaela Damean, Lucian Dindirică, Târgoște (2013), 697–724.

Као чланови провизорног односно привременог одбора изабрани су:

Председник: Деспотовић Богдан

Секретар: Јовановић Милош

Чланови: 1. Долић Илија; 2. Ружић Славко; 3. Радосављевић Милан; 4. Раишић Сава; 5. Ђурашевић Душан; 6. Ђорђе Крстић; 7. Станковић Божа; 8. Јаношевић Божа; 9. Илић Младен; 10. Пауновић Мита.

Привремено изабрани председник извештава присутне да је потребно да се изабере један сталан одбор који ће донети свој правилник о раду и донети одлуку како ће се одбор звати.

Д. К. Г. [?]

Председник: с. р. Деспотовић Богдан
Секретар: с. р. Јовановић Милош

Чланови:

Долић Мита	Ђорђе Крстић
Ружић Славко	Божа Станковић
Радосављевић Милан	Јаношевић Божа
Сава Рајшић	Илић Младен
Ђурашевић Душан	Пауновић Мита”

(Архив Србије, Београд, Фонд Одбор Словена добровољаца Банатске Клисуре (Arhiva Srbije, Belgrad, Fondul Consiliul slavorilor voluntari ai Clisurii bănațene) (Ђ – 125), Год. 1944–1947, б.б., док. 1)

[Biserica Albă, 10 decembrie 1944]

„Proces verbal

Al primei adunări a voluntarilor din Clisura Dunării în Iugoslavia, în data de 10 decembrie 1944

La adunare au asistat în jur de 150 de voluntari din toate satele din Clisura Dunării. Adunarea a ales un comitet provizoriu cu scopul unei mai bune înțelegeri și unei mai bune definiri și orientări a năzuințelor proprii, care a fost însărcinat să aleagă, respectiv să iasă înaintea voluntarilor cu alegerea unui comitet permanent în conformitate cu toate regulile unei organizări sociale.

Ca membri în Consiliul provizoriu au fost aleși:

Președinte: Despotović Bogdan

Secretar: Jovanović Miloš

Membri: 1. Dolić Ilija, 2. Ružić Slavko, 3. Radosavljević Milan, 4. Raišić Sava, 5. Đurašević Dušan, 6. Đorđe Krstić, 7. Stanković Boža, 8. Janošević Boža, 9. Ilić Mladen, 10. Paunović Mita

Președintele provizoriu informează prezenții că este necesar să se aleagă un comitet permanent care va adopta un regulament de funcționare și care va adopta o denumire.

D. K. G. [?]

Președinte: Despotović Bogdan

Secretar: Jovanović Miloš

Membri:

Dolić Mita	Đorđe Krstić
Ružić Slavko	Stanković Boža
Radosavljević Milan	Janošević Boža

Sava Rajšić Ilić Mladen
Đurašević Dušan Paunović Mita”

(Архив Србије, Београд [Arhivele Serbiei, Belgrad], **Фонд Одбор Словена добровољаца Банатске Клисуре [Fondul Consiliul slavilor voluntari ai Clisurii bănațene]** (Б-125), *Anii 1944–1947*, doc. 1)

2. [Бела Црква, 11. Децембра 1944. године]. Записник Прве редовне скупштине добровољаца из Банатске клисуре. Донето решење да се ради да се Клисура оцепи од Румуније и припоји Југославији.

[Biserica Albă, 11 decembrie 1944]. Proces verbal al Primei adunări ordinare a voluntarilor din Clisura bănațeană. Hotărârea de a se lucra în vederea ruperii Clisurii de la România și alipirea la Iugoslavia. Traducere integrală.

„Записник

I (Прве) редовне скупштине добровољаца из Банатске Клисуре у Југославији, одржана 11. Децембра 1944. године, са следећим дневним редом:

1. Избор сталног одбора
2. Назив одбора
3. Одређивање дужности одбора и његов циљ
4. Питање управе српских села у Румунији
5. Изгласање поверења Народно-ослободилачким одборима у српским селима Банатске Клисуре
6. Право смењивања тих Народно-ослободилачких одбора у случају да они раде на уштрб нашег оцепљења од Румуније
7. Евентуалије.

Пошто је привремени председник навео дневни ред данашње седнице, прелази се на решавање појединих тачака:

1. Избор сталног одбора:

Присутни су изабрали:

за председника: Деспотовић Богдана

секретар: Јовановић Милош

члаови: Долић Илија, Рајшић Сава, Јаношевић Божа, Илић Младен, Димитровић Сретко, Марковић Илија, Деспотовић Илија, Стојковић Славко, Павловић Рада, Стаматовић Млађа, Вулетић Слободан, Јанковић Богдан, Панић Влада, Вулпиа Илија, Велимировић Недељко, Русовац Радољуб.

2. Назив одбора:

По овој тачки дневног реда донето је следеће решење: ново основани одбор носиће име **ОДБОР ДОБРОВОЉАЦА СРБА ИЗ БАНАТСКЕ КЛИСУРЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ [ОДСБК], н. н.**

3. Одређивања дужности одбора и његов циљ:

Дужност одбора је:

- I. Штићење интреса Срба добровољаца у Југославији.
  - II. Помагање НОО [Народно-ослободилачки одбори] у српским селима Банатске Клисуре који су једини прави представници Срба у Клисури.
  - III. Контрола тог одбора са стране овог одбора [односно ОДСБК]-а, н.н.].
  - IV. Подносити [ОДСБК]-у, н. н.] извештаје о раду НОО села Банатске Клисуре
4. Питање управе српских села у Румунији. Управа српских села у Румунији је у рукама НОО који су дужни извештавати овај одбор о свим својим одлукама па у сагласности са Одбором добровољаца доносити коначне одлуке.
5. По предлогу изгласања поверења НОО у српским селима Банатске Клисуре донета је једногласна одлука:

НОО Банатске Клисуре даје се потпуно поверење у вршењу своје тешке и одговорне дужности, с тим да они никад не пренабрегу своје снаге и удаље се од опште народног интереса.

6. Право смењивања НОО, у случају да они раде не уштрб народних интереса, доноси се следеће:

Ако поједини НОО Клисуре несавесно врше своје дужности, овај одбор [ОДСБК], н. н.] има права и дужност да те одборе смени и на њихово место постави друге, који ће стално имати у виду интересе нашег потлаченог народа.

7. **ОДБОР ДОБРОВОЉАЦА СРБА ИЗ БАНАТСКЕ КЛИСУРЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ** представља добровољце који су дошли да и својом крвљу посведоче да су Срби, да ће се борити противу фашиста и да **ће настојати да се наша Клисура припоји Демократској Федеративној Југославији**. Као такав, одбор **не признаје никакве „народне страже“** у селима Клисуре који су се издвојили од опште дужности наше и остали код својих кућа, помажући румунским фашистима у разношењу народне имовине. Одбор ће упутити апел тим стражама, у коме ће тражити да **они напусте свој противнародни рад и дођи овамо** да као добровољци докажу да су **верни народним интересима**.

Niko nema права говорити у име добровољаца или да прикажу себе као њиховог представника, без овлашћења овог одбора [односно ОДСБК]-а, н. н.].

Пошто је дневни ред исцрпен председник затвара седницу.

Секретар: Јовановић Милош с. р.

Председник: Деспотовић Богдан с. р.

Чланови: Долић Мита, Сава Рајшић, Илић Младен, Думитровић Сретко, Марковић Илија, Деспотовић Илија, Стојковић Славко, Павловић Р., Стаматовић Млађа, Вулетић Слободан, Јанковић Богдан, Панић Владимир, Вулпиа Илија, Велимировић Жарко, Русовац Радољуб.“

(Архив Србије, *Навед. фонд(Ђ-125)*, б.б., док. 2)

[Biserica Albă, 11 decembrie 1944]

„Proces verbal

Al primei adunări ordinare a voluntarilor din Clisura Dunării în Iugoslavia, în data de 11 decembrie 1944, cu următoarea ordine de zi:

1. Alegerea Consiliului permanent
2. Denumirea Consiliului
3. Stabilirea atribuțiilor Consiliului și scopul acestuia
4. Chestiunea conducerii satelor sârbești din România
5. votarea încrederii Comitetelor de eliberare populară din satele sârbești din Clisura Dunării
6. Dreptul la destituirea acestor comitete în cazul în care lucrează împotriva separării noastre de România
7. Diverse

Dat fiind faptul că președintele provizoriu a comunicat ordinea de zi a prezentei ședințe, se trece la soluționarea punctelor de pe ordinea de zi:

1. Alegerea Consiliului permanent

Cei prezenți au ales astfel:

Ca președinte Despotović Bogdan

Secretar Jovanović Miloš

Membri: Dolić Ilija, Raišić Sava, Janošević Boža, Ilić Mladen, Dimitrović Sretko, Marković Ilija, Despotović Ilija, Stojković Slavko, Pavlović Rada, Stamatović Mlađa, Vuletić Slobodan, Janković Bogdan, Panić Vlada, Vulpia Ilija, Velimirović Nedeljko, Rusovac Radoljub.

2. Denumirea Consiliului

La acest punct al ordinii de zi a fost adoptată următoarea hotărâre: Consiliul nou-înființat va purta următoarea denumire Consiliul voluntarilor sârbi din Clisura Dunării în Iugoslavia [CVSCDI – n.n.].

Definirea îndatoririlor Consiliului și scopul său:

Datoria Consiliului este:

- I. Protejarea intereselor voluntarilor sârbi în Iugoslavia.

II. Sprijinirea comitetelor populare de eliberare din satele sârbești din Clisura Dunării, care sunt singurele reprezentante adevărate ale sârbilor din Clisura Dunării.

III. Controlul asupra aceluși comitet din partea acestui comitet [respectiv CVSCDI – n.n.].

IV. Să se prezinte [CVSCDI-ului, n.n.] rapoarte asupra activității comitetelor populare de eliberare din satele sârbești din Clisura Dunării.

3. Problema conducerii satelor sârbești din România.

Conducerea satelor sârbești din România se află în mâinile comitetelor populare de eliberare care au datoria să informeze acest comitet despre toate hotărârile lor și în acord cu acest comitet să adopte hotărâri definitive.

4. În urma propunerii votului de încredere acordat comitetelor populare de eliberare din satele sârbești din Clisura Dunării a fost adoptată o hotărâre unanimă:

Comitetelor populare de eliberare din satele sârbești din Clisura Dunării li se acordă deplina încredere în ceea ce privește exercitarea datoriei grele și responsabile, cu condiția ca aceștia să nu precupească nici un efort și să nu se îndepărteze de interesele generale ale poporului.

5. Dreptul la schimbarea comitetelor populare de eliberare, în cazul în care acestea activează împotriva intereselor generale ale poporului, se adoptă următoarele:

Dacă unele comitete populare de eliberare din Clisura Dunării își fac datoria în mod iresponsabil, acest comitet [CVSCDI – n.n.] are dreptul și datoria să destituie acele comitete și în locul lor să numească altele, care vor avea mereu în vedere interesele poporului nostru oropsit.

6. Consiliul voluntarilor sârbi din Clisura Dunării în Iugoslavia [CVSCDI – n.n.] reprezintă voluntarii care au venit să demonstreze și cu propriul sânge că sunt sârbi, că vor lupta împotriva fasciștilor și că **vor insista la alipirea Clisurii Dunării la Iugoslavia democrată și federativă**. Ca atare, Consiliul nu recunoaște nici un fel de *straje populare* în satele din Clisura Dunării care s-au rupt de datoriile noastre generale și au rămas la casele lor, ajutându-i pe fasciștii români în risipirea averii populare. Consiliul va adresa un apel acestor straje, în cadrul căruia li se va cere să abandoneze activitatea lor anti-populară și să vină aici pentru a demonstra că sunt loiali interesului popular.

Nimeni nu are dreptul să vorbească în numele voluntarilor sau să se prezinte ca reprezentant al acestora fără mandatul acestui comitet.

Deoarece ordinea de zi a fost încheiată președintele încheie ședința.

Secretar: Jovanović Miloš

Președinte: Despotović Bogdan

Membri: Dolić Mita, Raišić Sava, Janošević Boža, Ilić Mladen, Dimitrović Sretko, Marković Ilija, Despotović Ilija, Stojković Slavko, Pavlović Rada, Stamatović Mlađa, Vuletić Slobodan, Janković Bogdan, Panić Vlada, Vulpia Ilija, Velimirović Žarko, Rusovac Radoljub.”

(Arhivele Serbiei, Belgrad, *Fondul citat (Ђ-125)*, doc. 2)

3. Бела Црква, 26. Јануара 1945. године.
Обавештење за НОО у Клисурским местима, концепт.

Biserica Albă, 26 ianuarie 1945. Circulară către Consiliile populare de eliberare din localitățile Clisurii, concept. Traducere integrală.

„Одбор добровољаца Срба из Банатске Клисуре у Југославији [ОДСБКЈ]

Бела Црква, 26. јан. 1945. год.

Народно-ослободилачком одбору.....

На дан 1. октобра 1944. године Бела Црква са својом ужом и широм околином била је заувек ослобођена од фашистичког јарма и свих недаћа које само фашизам може да донесе.

Одмах после тога дана похрлили су сви поштени Срби и родољуби из Банатске клисуре да би се ставили на расположење овдашњим властима, тј. да би и они дали свој удео у гоњењу и уништењу фашиста. Међу таквим родољубима било је најалост и других који нису били руковођени идејом за ослобођење, већ су дошли овамо под маском добровољаца а циљ им је био да унесу неспоразум и раздор међу осталим добровољцима. Када им ово није успело вратили су се натраг у Клисуру где су почели сада да роваре међу осталим поштеним родољубима, тако да би тим роварењем прекинули сваку везу са овдашњим добровољцима.

Међутим видевши њихове покварене намере и жеље, добровољци су ради сваке сигурности основали свој Добровољачки одбор, који је сада једини овлаштен да заступа интересе својих чланова а уједно и да настави борбу против свих оних носилаца немира и роварења.

Према томе овим **стављамо НОО на знање да је овај Добровољачки одбор [ОДСБКЈ] једини представник свих добровољаца из Банатске Клисуре** и да жели да сарађује са **Насловом** да би се на тај начин уништила свака реакција, уколико већ постоји.

Надаље, овај Добровољачки одбор, на својој седници од 11. дец. 1944. године, донео је одлуку

да неће да призна ниједну Народну стражу, уколико је већ основана на територији Банатске клисуре, јер је овај Одбор стао на становиште да су те страже састављене махом од ненародних елемената. Надаље је овај Одбор мишљења да сви ти људи који су се примили дужности стражара, **нека дођу овамо** као добровољци да би својом борбом и радом стекли поверење народа, **а не да тамо као стражари служе ненародним румунским интересима**, што се апсолутно не слаже са нашом идејом.

Смрт фашизму – слобода народу!

Секретар: ...

Председник: ...“

(Архив Србије, *Навед. Фонд (Ђ – 125)*, б.б., док. 3)

[Biserica Albă, 26 ianuarie 1945]

[Circulară către Consiliile de eliberare populară în localitățile din Clisură, concept]

„Consiliul voluntarilor din Clisura Dunării în Iugoslavia

Biserica Albă, 26 ianuarie 1945

Către Consiliul de eliberare populară din localitatea .....

În ziua de 1 octombrie 1944 Biserica Albă cu împrejurimile sale a fost eliberată pentru totdeauna de jugul fascist și de toate necazurile pe care doar fascismul le putea aduce.

Imediat după acea zi toți sârbii cinstiți și patrioții din Clisura Dunării s-au grăbit să se pună la dispoziția autorităților prezente, adică, să-și dea contribuția la prigonirea și nimicirea fasciștilor. Printre acești patrioți au fost unii care nu erau conduși de ideea de eliberare, ci au venit aici sub masca voluntarilor, scopul lor fiind de a provoca dezbinare și neînțelegere printre ceilalți voluntari. Nereușind asta, s-au întors înapoi în Clisură, unde au început să provoace disensiuni printre ceilalți voluntari pentru a întrerupe, prin acțiunile lor, orice legătură cu voluntarii de aici.

Însă văzând intențiile și dorințele lor murdare, voluntarii au organizat, pentru siguranță, Consiliul voluntarilor, care este, în prezent, singurul în măsură să reprezinte interesele membrilor săi și în același timp să continue lupta tuturor provocatorilor.

Astfel, prin prezenta, aducem la cunoștință Consiliilor de eliberare populară, că acest Consiliu al voluntarilor [CVSCDI – n.n.] este unicul reprezentant al tuturor voluntarilor din Clisura Dunării și că dorește să colaboreze cu Titlul [adică instituțional] pentru a distruge, astfel, orice reacțiune, dacă aceasta există.

În continuare, acest consiliu al voluntarilor, în cadrul ședinței din data de 11 decembrie 1944, a adoptat hotărârea să nu recunoască nici o strajă populară, în cazul în care a fost deja înființată pe teritoriul Clisurii Dunării, deoarece acest consiliu este de părere că aceste

страје су у великој мери конституиране из елемената непопуларе. У наставку овог савета је мишљење да све оне особе, које су прихватиле одговорност за своје кривично дело, да дођу овде да се добровољно пријаве, да се боре за слободу и да се борбу изводе до последњег дана, да неће бити издати у руке непријатеља. Мишљење је да се неће дозволити да се у Народну стражу у Старај Молдави или по другим местима Банатске Клисуре буду млади људи који су за фронт и да се исти на неки начин натерају или за добровољце или у Румунску војску. Ово врло рђаво утиче на остале наше другове добровољце из Банатске Клисуре који се већ налазе у НОВЈ.

Мојте фашизма – слобода популу!
Секретар.....
Председник.....”

(Архиве Србије, Белград, *Фонд цитат (Ђ-125)*, док. 3)

4. [Бела Црква], 7. Фебруара 1945. године. Миливојевић Ђока из Старе Молдаве пријавио се за добровољца.

[Biserica Albă], 7 februarie 1945. Gioca Milivoievici din Moldova Veche s-a înrolat ca voluntar. Traducere integrală.

„Записник

Састављен код Одбора Срба добровољаца из Румуније (Бан. Клисура) на дан 7. фебруара 1945. године.

Предстаде овом Одбору друг Миливојевић Ђ. Ђока, родом из Старе Молдаве (Румунија), рођен 1916. године, па изјави:

Пре четири дана дошао сам у Југославију из Старе Молдаве (Банатска Клисура, Румунија) и у Белој Цркви пријавио сам се Команди места за добровољца НОВЈ [Народно-ослободилачке војске Југославије]. Приликом мога поласка самном је требало да пође око 20 – 25 другова Срба да се пријаве у добровољце, сви из Старе Молдаве. Међутим прешло је самном границу 10 другова, који су се исто пријавили за добровољце. Од осталих 15 другова на путу за Бела Цркву још на територији Румуније вратили су се натраг; док остатак од 10 другова уопште није кренуо од куће иако су били за пут спремни. Мени је, што се 15 другова нису пријавили о добровољце, т.ј. што десеторица нису ни кренули, а петорица са пута се вратили, чудновата и сумњива ова ствар, и није ми јасно зашто су се они вратили односно нису ни пошли. Ја ипак мислим да у овој ствари мора нечега да има, да ту неко мути воду и одвраћа нарочито млађе људе да дођу у добровољце јер ти баш млађи људи се налазе а и нови ступају у Народну стражу у Старај Молдави. Ја мислим да њихово место није тамо, да у тој стражи треба да буду старији људи од 40 година, а ти млади да буду или добровољци или да буду војници у Румунској војсци, која их и тражи, а не да се на овај начин извлаче и на једној и на другој страни. Ја мислим

да би Одбор требао ову ствар да рашчисти и да не дозволи да у Народну стражу у Старај Молдави или по другим местима Банатске Клисуре буду млади људи који су за фронт и да се исти на неки начин натерају или за добровољце или у Румунску војску. Ово врло рђаво утиче на остале наше другове добровољце из Банатске Клисуре који се већ налазе у НОВЈ.

Записник ми је прочитати и све су моје речи у њему тачно забележене.

Миливојевић Ђока с.р.

Предстаде овом Одбору друг Апостоловић В. Иван родом из Старе Молдаве (Румунија) рођен 1916. године па изјави:

Горњи наводи мога друга Миливојевића Ђ. Ђоке потпуно су тачни и ја немам ништа друго да додам нити шта да изменим у истим.

Апостоловић Иван с.р.

Оверава:

Секретар...

Председник...”

(Архив Србије, *Навед. Фонд (Ђ – 125)*, б.б., док. 4)

[Biserica Albă], 7 februarie 1945

„Proces verbal

Întocmit la Consiliul sârbilor voluntari din România (Clisura bănăţeană) în ziua de 7 februarie 1945.

Se înfăţişă înaintea acestui comitet tovarăşul Milivojević Đoka, din Moldova Veche (România), născut în 1916 şi declară:

Acum patru zile am sosit în Iugoslavia din (Clisura Dunării, România) şi m-am înregistrat la Comandamentul local ca voluntar în Armata populară de liberare a Iugoslaviei. Cu ocazia plecării mele trebuia să plece cu mine încă 20 – 25 de tovarăşi sârbi pentru a se alătura voluntarilor, toţi din Moldova Veche. Însă au trecut graniţa cu mine 10 tovarăşi, care s-au înregistrat ca şi voluntari. Dintre ceilalţi 15 s-au întors acasă, din drum spre Bela Crkva, pe teritoriul României, în timp ce restul de 10 nici nu au plecat de acasă cu toate că erau pregătiţi pentru drum. Mie mi se pare ciudat şi suspect că 15 tovarăşi nu s-au înregistrat ca voluntari, respectiv că 10 nici nu au plecat, iar cinci s-au întors din drum, şi nu îmi este de loc clar de ce s-au întors din drum sau nici nu au plecat. Eu totuşi cred că în această chestiune există ceva, că cineva tulbură apele şi că îi întoarce în special pe oamenii tineri să devină voluntari, deoarece aceşti tineri se află în Straja populară din Moldova Nouă, şi alţi tineri li se alătură. Eu cred că locul lor nu este acolo, că în acea straţă trebuie să fie oameni cu vârsta de peste 40 de ani, iar aceşti tineri să fie sau voluntari sau soldaţi în armata română, care îi şi caută, şi nu să se sustragă în acest fel din ambele părţi. Eu consider că ar trebui Consiliul să lămurească aceste probleme şi să nu permită ca în strajele populare din Moldova Veche sau alte localităţi din Clisura Dunării

să fie oameni tineri care sunt pentru front și ca aceștia să fie determinați să se alătore voluntarilor sau Armatei române. Această situație are o influență negativă asupra altor tovarăși voluntari care se află deja în Armata populară de liberare a Iugoslaviei.

Procesul verbal mi-a fost citit și toate cuvintele au fost consemnate corect

Milivojević Đoka (m. p.)

Se înfățișă înaintea acestui comitet tovarășul Apostolović V. Ivan din Moldova Veche (România), născut în 1916 și declară:

Afirmațiile de mai sus ale tovarășului meu Milivojević Đoka sunt complet corecte și nu am nimic altceva de adăugat sau de completat la acestea.

Apostolović V. Ivan

Pentru conformitate:

Secretar ...

Președinte..."

(Arhivele Serbiei, Belgrad, *Fondul citat (Ђ-125)*, doc. 4)

5. [Бела Црква], 9. Фебруара 1945. године. Извештај стражара-добровољца Миленковић Васа о збиваљима у Мариолани-Пландишту.

[Biserica Albă], 9 februarie 1945. Înștiințare a paznicului-voluntar Milencovici Vasa despre evenimentele din Mariolana-Plandiște. Traducere integrală.

„Записник

Састављен код Одбора Срба добровољаца из Банатске Клисуре у Југославији, на дан 9. фебруара 1945. године

Предстаде овом Одбору Миленковић Ђ. Васа из Белобрешке (Румунија), рођен 1920. године и изјави следеће:

Стражар сам у батаљону при Команди места Мариолана [Zichydorf, Plandiște] и пре десет дана упућен сам на лекарској комисији у Вршац. По прегледу дошао сам у Бела Цркву и јавио се овом Одбору да би изложио стање нас добровољаца у Мариолани.

Кад су нам жене у Мариолани долазиле да нас обиђу, командант батаљона, командири и комесари нису нас пуштали да са женама проведемо ноћ ма да ми никад нисмо тражили одсуства да идемо својим кућама.

Мени је лично жена дошла са даљине од око 70 км. и командант на све моје молбе није ме хтео пустити.

Командант, командири и политички комесари имају своју кухињу где се за њих кува засебно на општи протест свих стражара батаљона.

Командир војне станице у Кривој Бари [Ujfalú, Markovićevo] рекао је нама добровољцима из Румуније да смо ми криви што се они сад налазе у војсци, да смо ми дошли у добровољце да би немачке куће добили и да би се хлеба нахранили.

Знам кад је заменик команданта рекао нама добровољцима да смо неповерљиви и да не заслужујемо де за Божић неки од нас оду кући на одсуству. Нас су гледали да што више понизе те су нас на сваком кораку псовали и грдили.

Бивши командир I чете Перишић псовао је Саву Младеновића и рекао му да је Антонесков човек који је дошао да шпиунира Југославију.

Овим још најављујем да сви добровољци који се налазе у батаљону Команде места Мариолана желе да напусте батаљон јер I мретмостављени поступају са нама као са стоком а не као са друговима. Ми добровољци дошли смо у Југославији да помогнемо борбукоју Југословенски народи воде противу мрског фашизма а не да се богатимо на рачун Југословенских народа.

Смрт фашизму – слобода народу!

Саслушани: Миленковић Васа с. р.

Оверава

Секретар: Милош Јовановић с. р.

Председник:..."

(Архив Србије, *Навед. Фонд(Ђ – 125)*. б.б., док. 5)

[Biserica Albă], 9 februarie 1945

„Proces verbal

Întocmit la Consiliul sârbilor voluntari din România (Clisura Dunării) în ziua de 9 februarie 1945.

Se înfățișă înaintea acestui comitet tovarășul Milenković Đ. Vasa, din Belobreșca (România), născut în 1920 și declară următoarele:

Sunt membru în garda pe lângă postul comandamentului din Mariolana [Zichydorf, Plandiște] și cu zece zile în urmă am fost trimis la o comisie medicală în Vârșeț. După inspecție, am venit la Biserica Albă să raportez Consiliului situația voluntarilor din Mariolana.

Când ne-au venit femeile [soțiile] la Mariolana să ne viziteze, comandantul de batalion, comandanții și comisarii nu ne-au permis să ne petrecem noaptea cu ele, deși nu am cerut niciodată permisiunea să mergem acasă.

Mie personal mi-a venit femeia de la o distanță de aproximativ 70 km, iar comandantul, în ciuda tuturor cererilor mele nu a vrut să mă lase.

Comandantul, comandanții subunităților și comisarii politici au o bucătărie unde se gătește pentru ei separat stârnind protestul general al membrilor gărzii batalionului.

Comandantul de la unitatea militară din Kriva Bara [Ujfalú, Markovićevo] ne-a spus voluntarilor din România că noi suntem de vină că ei sunt chiar și acum

în armată, că noi am venit ca voluntari să primim case germane și să ne hrănim cu pâine.

Știu că adjunctul comandantului ne-a spus voluntarilor că suntem suspecți și că nu merităm nici unui dintre noi să mergem acasă, de Crăciun, în concediu. Au căutat cât mai mult să ne umilească și la fiecare pas ne înjurau și insultau.

Fostul comandant al companiei I, Perišić, l-a înjurat pe Sava Mladenović și i-a spus că este omul lui Antonescu care a venit să spioneze Iugoslavia.

Prin aceasta anunț că toți voluntarii care se află în sediul batalionului din localitatea Mariolana vor să părăsească batalionul deoarece superiorii ne tratează ca pe vite, nu ca și pe tovarăși. Noi, voluntarii, am venit în Iugoslavia pentru a ajuta la lupta popoarelor iugoslave împotriva fascismului urât și nu ca să ne îmbogățim pe seama popoarelor iugoslave.

Moarte fascismului – libertate poporului!

Audiat Milenković Vasa (m. p.)

Pentru conformitate:

Secretar Miloš Jovanović

Președinte...”

(Arhivele Serbiei, Belgrad, *Fondul citat (Б-125)*, doc. 5)

6. [Бела Црква, 1. Мај 1945. године], копија оптужбе Радосављевић Николе из Белобрешке.. Раскол унутар нове политичке структуре, клевете и оговарања на клисурски начин.

[Бисерика Албă, 1 мај 1945], copie de denunț a lui Radosavlievici Nicola din Belobreșca.. Sugerează starea de haos din noua structură politică, cu denunțuri și clewetire în felul celor din clisură. Traducere integrală.

„Издајнички рад Мирка Унића.

Мирко Унић из Белобрешке, Банатска Клисура (Румунија) најодвратнији ратни злочинац и издајник свога народа. Као Србин уписао се у најреакционарнију фашистичку организацију која је свим силама пропагирала и радила противу Словенских народа, то је била Гвоздена гарда. Као такав члан те партије, у својству легионара, Мирко Унић, униформисан у зеленој легионарској кошуљи (и униформи) толико се био порумунио и понемчио да га је цело село презирало. На то се он није обзирао већ се удружио са Хитлеровим и Антонесковим властодршцима, и претњом пропагирао у корист фашизма. Његова кућа била је гостионица за Немце, тајне агенте и разне фашистичке функционере.

Румуне је волео као немачке савезнике, али Немце и њихов програм волео је неизмерно.

Пропаганду у корист фашизма није водио само Мирко већ и цела његова фамилија, и по томе постала је чувена у целој околини. Народ се нарочито плашио од Мирка јер је био интимни пријатељ са румунским жандармеријским наредником Јон Бабоа, који је убио партизана Дејана Бранкова. Такође је био агент и компањон највећег Клисурског реакционара и фашисте Славка Стојковића, који је убио вођу Клисурског народа партизана Жарка Деспотовића.

Мирко је био дуго на Источном фронту (око 2 године); тамо се зверски и нечовечно понашао према Русима. Под претњом смрти вршио је насиље и понижавао Совјетске жене и девојке. На Криму је био у једној специјалној Немачкој јединици која је имала у задатак да гони и уништава Кримске партизана. Партизана је описивао као бандите и животиње. Када се са Крима повлачио, понео је гомилу напљачканих ствари; под притиском Црвене армије један део пљачке је морао бацити у море. Свој живот по Русији он је сам описао, хвалећи се и истицао себе као неког хероја. Пропадање Немачке није га ни мало уплашило; он је противу Совјетске уније и Стаљина, против нове Југославије и Тита даље (је) погрдно говорио. Када су Руси стигли у његовом селу а касније и према Берлину, Мирко није се обзирао нити плашио неког, јер су му Румунске полуфашистичке власти на руку ишле. Више пута добијао је позиве за војску али се није никако одазивао, показујући тиме да не жели да се бори против својих швапских пријатеља. Да ступи као добровољац у Југословенској армији није ни помишљао. Уз помоћ Румунских власти он је несметано шверцовао и проберзанчио. Наговарао је Клисурске Србе да не одлазе у Југословенску армију, говорећи им како ће се најзад Енглези и Руси посвађати, па ће Енглези победити Русе и тако ће Дражини четници побити све Титове присталице, а Југославијом ће владати Краљ Петар II.

На опомене поштених антифашиста да је време да се једном окани те Дражине пропаганде којом га трују неки Србијанци са којима он шверцује и црноберзијанци, он се не обазире, већ све дубље улази у фашистички гليب самоубиства. Поред пропаганде како ће Руси пропасти говорио је како ће се убица Славко Стојковић вратити поново на своје напуштено имање и поубијати све присталице погинулог партизана Жарка Деспотовића `Јакобинског`; даље је говорио како Славко Стојковић све зна шта ко ради и пред Симом Стојановићем и Радом Томићем, оба из села Радимне, изјавио је да је уочи Св. Саве тајно се састао са Славком Стојковићем у његовој кући, где је добио потребне директиве и охрабрење.

Од септембра 1944. године Мирко Унић држи бесправно у својој кући жену његовога умрлога брата, по имену Катица Унић, која је живела у Великом Градишту. Катица је за сво време фашистичке окупације служила и пропагирала у корист окупатора. Када су фашистичке звери почеле бегати у својој јазбини Катица бојећи се народне освете побегла је код Мирка Унића, где је мислила да прикрије своја недела. Када су улазили Руси у Белобрешку и док се цео свет радовао и клицао Русима ослободиоцима, Катица у паничном страху чупала је косе и плакала; али када су Мирко и Катица увидели да се Руси не распитују о фашистима и нико их не узнемирава, они су удрушени почели да поново развијају своју фашистичку пропаганду. Катица нарочито истиче Тита као неверника и излаже га као Хрвата.

Дознавши да се у Југославији мењају динари Мирко је отишао у Велико Градиште са својим црноберзанским динарима у намери да их на неки начин промени. Други је разлог можда ради ових потерница које га траже као дезертера. Приликом одласка за Србију он је причао да иде да се пријави као добровољац. Пре тога изјавио је: "у Белу Цркву нећу!, ићи ћу да се пријавим у добровољце кад баш морам да напуштам кућу. Ја ћу отићи у Велико Градиште, тамо је командант места неки Микће, који је био шегрт самном и његовом протекцијом остаћу у Велико Градиште до свршетка рата". И још је рекао да ће се једнога дана наоружан до зуба вратити у село и све његове непријатеље побити (мислио је на поштене антифашисте). Катица је и даље остала у Белобрешку.

Наведене податке о Мирку Унићу прикупио сам ја Никола Радосављевић из села Белобрешка, Банатска Клисура. Описивајући Мирка Унића гледао сам да што краће изложим његове најпознатије злочине, док је он са својим злочинима неискрпан за описивање.

Да је опис Мирка Унића и Катице Унић тачан потврђује Одбор Словена добровољаца из Банатске Клисуре.

Никола Радосављевић с. р.

Секретар: Слободан Вулетић с. р.

Председник: Деспотовић Богдан с. р.

Печат (натпис: *Одбор Словена добровољаца из Банатске Клисуре. Бела Црква; у средини: Југословенска звезда*)

Чланови: Стојковић Славко с. р.; Јанковић Богдан с. р.; Деспотовић Илија с. р.; Станковић Божа с. р.; Јанковић Влада с. р.

(Архив Србије, *Навед. Фонд (Ђ – 125)*, б.б. док. 6)

[Biserica Albă], 1 mai 1945, copie

„Activitatea de trădător a lui Mirko Unić.

Mirko Unić din Belobreșca, din Clisura bănățeană (România) [este] criminalul de război cel mai dezgustător și un trădător al poporului său. Fiind sârb, s-a înscris în organizația fascistă cea mai reacționară, care a propagat cu toate forțele și a lucrat împotriva popoarelor slave, aceasta fiind Garda de Fier. În calitate de membru al partidului, ca și legionar, Mirko Unić, îmbrăcat în cămașă verde de legionar (și uniformă), s-a românizat și germanizat într-un asemenea hal încât l-a disprețuit tot satul. Lui nu i-a păsat de asta, ci s-a întovărășit cu autoritățile lui Hitler și Antonescu, și prin amenințări a propagat în favoarea fascismului. Casa lui a reprezentat un loc de întâlnire pentru germani, agenți secreți și diverși funcționari fasciști. Pe români i-a iubit ca aliați ai germanilor, dar pe germanii și programul lor i-a iubit nemăsurat. Propagandă în favoarea fascismului, nu a realizat-o numai Mirko ci și întreaga sa familie, devenind cunoscuți în întreaga regiune. Poporul se temea în special de Mirko fiindcă era prieten intim al sergentului Jandarmeriei Române Ion Babu [Bobei?], care l-a ucis pe partizanul Dejan Brankov. El a fost, de asemenea, agent și companion al celui mai mare reacționar și fascist din Clisură, Slavko Stojković, care l-a ucis pe conducătorul poporului din Clisură, partizanul Žarko Despotović.

Mirko a petrecut mult timp pe frontul de Est (aproximativ 2 ani), unde s-a comportat brutal și inuman cu rușii. Sub amenințarea cu moartea a exercitat violență și a umilit femei și fete sovietice. În Crimeea a fost într-o unitate germană specială, care a avut sarcina de a urmări și de a distruge partizanii din Crimeea. Pe partizani i-a descris ca bandiți și animale. Când s-au retras din Crimeea, el a luat o grămadă de lucruri furate, o parte din care, sub presiunea Armatei Roșii, a fost nevoit să le arunce în mare. Viața în Rusia și-a descris-o singur, laudându-se și evidențiindu-se ca un erou. Declinul Germaniei nu l-a speriat deloc, el a vorbit în continuare jignitor împotriva Uniunii Sovietice și a lui Stalin, împotriva noii Iugoslavii și a lui Tito. Când rușii au ajuns în satul lui și mai târziu către Berlin, lui Mirko nu i-a păsat și nu s-a temut de cineva, deoarece autoritățile semi-fasciste românești i-au mers la mână. A fost convocat în armată de mai multe ori, dar nu a răspuns, arătând că nu vrea să lupte împotriva prietenilor săi șvabi. Nici nu se gândea să se înregistreze ca voluntar în armata iugoslavă. Cu ajutorul autorităților române s-a ocupat de contrabandă și comerț ilicit. El i-a îndemnat pe sârbii din Clisură să nu se alăture armatei iugoslave, spunându-le că englezii și rușii se vor certa în cele din urmă, iar englezii îi vor învinge pe ruși și astfel cetnicii lui Draža îi vor ucide pe toți supporterii lui Tito și în Iugoslavia va domni regele Petru al II-lea.

De atenționările anti-fasciștilor cinstiți că este timpul să se lase de propaganda lui Draža cu care este

otrăvit de niște sârbi, cu care face contrabandă și comerț ilicit, nu-i pasă, ci se afundă tot mai mult în mizeria fascistă sinucigașă. Pe lângă propaganda cum că rușii vor fi distruși, a spus că se va întoarce la proprietatea sa abandonată și criminalul Slavko Stojković și îi va ucide pe toți susținătorii partizanului ucis, Žarko Despotović „Iacobinski”²⁶. Mai departe a spus că Slavko Stojković știe cine ce face și în prezența lui Sima Stojanović și Rade Tomić, ambii din satul Radimna, a declarat că în ajun de Sf. Sava s-a întâlnit în secret cu Slavko Stojković în casa lui, unde a primit directivele și încurajările necesare. Din septembrie 1944 Mirko Unić ține ilegal în casa sa pe soția fratelui său decedat, pe nume Katica Unić, care a locuit în Veliko Gradište. Katica, în perioada ocupației fasciste, a servit și activat în favoarea ocupatorilor. Când fiarele fasciste au început să fugă în bârlogurile lor, Katica, temându-se de răzbunarea populară, s-a refugiat la Mirko Unić, unde a căutat să-și ascundă fărădelegile. Când au intrat rușii în Belobreșca și în timp ce toată lumea se bucura și le scanda eliberatorilor, Katica își smulgea părul din cap de panică și plângea; dar când s-au convins Mirko și Katica că rușii nu se interesează de fasciști și că nimeni nu-i deranjează, au început să dezvolte, din nou, propaganda fascistă. Katica îl evidențiază în mod deosebit pe Tito ca necredincios²⁷ și îl discreditează ca fiind croat.

Aflând că în Iugoslavia se schimbă dinarii Mirko a plecat la Veliko Gradište cu dinarii săi obținuți din bursa neagră cu intenția de a-i preschimba în vreun fel. Un alt motiv ar putea fi mandatul prin care este căutat ca și dezertor. Cu ocazia plecării spre Serbia el a afirmat că se va înregimenta ca și voluntar. Înainte de aceasta a spus: „La Biserica Albă nu vreau! Voi merge să mă înregimentez ca voluntar dacă chiar trebuie să părăsesc casa. Eu voi merge la Veliko Gradište, acolo este comandantul localității unul Mikić, care a fost ucenic cu mine și sub protecția sa voi rămâne în Veliko Gradište până la încheierea războiului”. Și a mai spus că într-o zi se va întoarce în satul său înarmat până în dinți și îi va ucide pe toți dușmanii lui (se referea la antifasciștii cinstiți). Katica a rămas în continuare în Belobreșca.

Datele amintite despre Mirko Unić le-am adunat eu Nikola Radosavljević din satul Belobreșca, Clisura bănățeană. Descriindu-l pe Mirko Unić am căutat să expun cât mai succint crimele sale cele mai cunoscute, în timp ce el și crimele sale este ineputabil.

Că descrierea lui Mirko Unić și a Katicei Unić este una exactă o confirmă Consiliul sârbilor voluntari din Clisura bănățeană.

²⁶ Formulă mitizantă, sugestivă pentru mediul semidoct și virulent demagogic al “factorilor politici” din Clisura la acea vreme. (Obs. M. Milin).

²⁷ Nicola Radosavljević, iată și paranoicul “apărător” al reputației lui Tito de la Belobreșca. Altul, cu virtuți demagogice similare, din același “aluat social”, până mai anii trecuți se întrecea în metafore fără asemănare pentru a apăra “isprăvile” lui Milošević. (M. Milin).

Nikola Radosavljević (m. p.)
Secretar: Slobodan Vuletić
Președinte: Despotović Bogdan
Sigiliu (înscris: *Consiliul sârbilor voluntari din Clisura Dunării. Bela Crkva; în centru: Steaua iugoslavă*)
Membri: Stojković Slavko, Janković Bogdan, Despotović Ilija, Stanković Boža, Janković Vlada”

(Arhivele Serbiei, Belgrad, *Fondul citat (Ђ-125)*, doc. 6)

7. Бела Црква, 9. јуна 1945. године, копија. Молба упућена Београдским властима за решавање социјалних тегоба добровољаца.

Бисерика Алба, 9 јуни 1945, copie. Cerere adresată autorităților de la Belgrad pentru soluționarea unor greutăți sociale ale partizanilor-voluntari. Traducere integrală.

„**Врховна комисија** за повлачење и замену новчаница, Београд

Потписани добровољци борци Срби из Румуније, Милош Корња, инвалид без леве руке, борац II Војвођанске бригаде, 16. Дивизије 3. батаљона, 3. чете и Шарунац Сретко, борац II Војвођанске бригаде, 16. Дивизије 2. батаљона, 3. чете, рањен у стомак, молимо наслов да нам се измене старе окупаторске новчанице, јер за време мењања новчаница смо били на положају, тако да нисмо могли заменити новчанице.

Ову нашу молбу образлажавамо тиме што се новац налазио код наших кућа, то јест у селу Златица на Румунској територији где се замена новчаница није вршила; а како наша фамилија није могла добити дозволу за прелаз границе, новац није могао бити замењен. Новац који имамо за замену износи у суми од динара 150000, окупаторских динара, то јест Шарунац Сретко 82000 а Корња Милош 68000 динара. Напомињемо да је новац наша уштеђевина а није никаква злоупотреба то јест мењање туђег новца.

Потписани: Милош Корња с.р.; Шарунац Сретко с.р.

За истинитост да су горе наведени другови заиста борци добровољци Срби из Румуније и да се налазе први, инвалид Корња Милош, уписан у Главни списак добровољаца под бројем 174 од 5. новембра 1944. године; други, Шарунац Сретко, уписан у Главни списак под бројем 200 од 5. новембра 1944. године,

Оверава Одбор Срба добровољаца из Банатске Клисуре (Румунија), са седиштем у Белој Цркви.

Смрт фашизму – слобода народу!

Бела Црква, 9. јуна 1945. године

Секретар: Слободан Вулетих с. р.
Председник: Деспотовић Богдан с. р.
Печат (наведени натпис)“

la Biserica Albă și conflictul de interese cu autoritățile locale din România. Traducere integrală.“

(Архив Србије, *Навед. Фонд (Ђ – 125)*, б.б., док. 7)

Biserica Albă, 9 iunie 1945, copie

„Comisia supremă pentru retragerea și schimbul bancnotelor, Belgrad

Luptătorii voluntari sârbi din România semnatari, Miloš Kornja, invalid fără mâna stângă, luptător în cea de-a II-a Brigadă voievodeană, Divizia 16, Batalionul 3, Ceata 3 și Šarunac Sretko, luptător în cea de-a II-a Brigadă voievodeană, Divizia 16, Batalionul 2, Ceata 3, rănit în stomac, rugăm în scris să ni se schimbe bancnotele vechi din perioada de ocupație, deoarece ne-am aflat pe poziții în perioada când s-au schimbat bancnotele, neputând să le schimbăm.

Această rugăminte a noastră o argumentăm prin faptul că bancnotele se aflau la casele noastre, adică în satul Zlatița, pe teritoriul românesc unde schimbul de bancnote nu s-a efectuat, și cum familia noastră nu a primit permisul de trecere a frontierei, banii nu au putut fi schimbați. Banii care îi avem pentru schimbat cuprind suma de 150.000 de dinari, dinari ai ocupatorilor, adică Šarunac Sretko 82.000 și Miloš Kornja 68.000 de dinari. Menționăm că banii reprezintă economiile noastre nefiind vorba de vreun abuz, respectiv de schimbarea banilor străini.

Semnatari: Miloš Kornja; Šarunac Sretko

Pentru autentificarea afirmației că susmenționații tovarăși sunt cu adevărat luptătorii voluntari sârbi din România și că se află primul, invalidul Miloš Kornja, înscris în Registrul principal al voluntarilor sub numărul 174 din 5 noiembrie 1944; al doilea, Šarunac Sretko, înscris în Registrul principal sub numărul 200 din 5 noiembrie 1944.

Autentifică Consiliul sârbilor voluntari din Clisura Dunării (România), cu sediul la Bela Crkva.

Moarte fascismului – libertate poporului!

Secretar: Slobodan Vuletić

Președinte: Despotović Bogdan

Sigiliu (cu înscrisul amintit)”

(Arhivele Serbiei, Belgrad, *Fondul citat (Ђ-125)*, doc. 7)

8. [Бела Црква, 9. јуна 1945. године], препис. Извештај председника Богдана Деспотовића о деловању политичке структуре у Белој Цркви и сукобу интереса са месним Румунским властима.

[Biserica Albă, 9 iunie 1945], copie. Raport general al președintelui Bogdan Despotović cu privire la activitatea structurii politice de

„**Извештај** [председника Добровољачког одбора, Богдана Деспотовића]

Дана 9. јуна 1945. године у Белој Цркви расположење војске и милиције добровољаца Срба из Банатске Клисуре (Румунија), који се налазе у Белој Цркви, Шушари и Банатском Карловцу. Исти другови разочарани су, јер су махом старији људи међу којима има који су очеви синова бораца, који су били на разним деловима фронта, а кућама и породицама је невоља и беда, а поред свега тога Румунске власти узимају им стоку и намирнице. Огорчени су на теренце, који тамо раде а нису на време предузимали мере по могућству да се заштите; а шта више после њиховог обећања да ће да оду за Букурешт, другови теренци нису отишли за Букурешт (из мени лично познатих разлога); народ и добровољце нису обавестили о томе него се је спремила једна делегација од два члана из села Соколовца, од Живе Јанковића и Трише Којчића, оба из истога села. По повратку и тих из Букурешта обавестили су народ да се не може ништа урадити поводом давања стоке, пошто је већ све касно, него да ће се ипак за будуће предузети мере, да се по могућству изађе у сусрет. Изјавили су исти народу да се је наш представник друг Груловић изјаснио да они немају ни појма о нама добровољцима који су се већ борили на разним фронтима 7 – 8 месеци у редове Југословенске армије. На основу тих изјава и на основу неправилних ставова представника народних власти, наши се другови буне и сматрају да другови теренци, имајући пријатељске везе са појединим руководећим по селима, – и због тога су огорчени и стално су тражили да им се дају објашњења по појединим питањима од стране другова теренаца. Из свега тога навешћемо неколико случајева.

1. У селу Соколовцу постоје многи војни забушанти, који су од стране руководећих у Одбору протежирани. Постоје у Соколовцу два опасна црноберзијанаца и шверцера, по имену Мирко Никола и Јон Преда, који су били осуђени за време окупације од народа у селу, да се стрељају, а данас на конференцију Одбора добровољаца другови изјављују да исти зликовци данас црноберзијанче, шверцују, шта више чак са руководством и одборницима села.
2. У селу Луговету [Câmpia] теренац и секретар СКОЈ-а за Банатску Клисуру [је] друг Милош Јовановић, чији је отац

извршио низ неправилности, присвајањем фашистичких ствари, као намештаја, вина и неке цигле, наиме на зајам за зидање своје куће.

3. У Дивичу, председник Одбора однео је из Војводине, пре три-четири месеца дана, једна кола, пар волова; а из Србије стално преноси прасице и тргује.
4. У Белобрешци, неправилно подељена напуштена имовина убице Славка Стојковића, који се налази у бегству. Постављање секретара Општине, који је добро награђен а војни је обавезник, а наступа као диктатор а чак је себи дозволио да псује мајку добровољцу, што је казао да није правилно подељена имовина. Да је Никола Радосављевић члан КПЈ дао следећи одговор једном добровољцу: добровољац пита: „- Шта је Никола, што си напустио Белу Цркву?“ Никола одговара: „- Рат је готов, дошли смо кући.“ А добровољац пита: „- Шта је са нама?“ Смешећи се Никола одговара: „- Ја вас нисам ни звао у добровољце.“ Војни забушанти из истога села постављају се за чланове пољопривредних комисија и др.
5. У Радимни војни забушанти, као Сима звани Пинтер, Миланко Скански и Жива звани Миленков, који су последњих седам месеци руководиоци у одбору, који се сваком приликом исмејавају добровољцима који су отишли у ЈА [Југословенска армија, односно ЈНА].
6. У Љупкови, где се налазе у Одбору два брата војна забушанта Мита и Блага Велимировић а њихов неки син чак и руководиоц СКОЈ-а села; у Одбору села не постоји ни један члан који би имао сина у добровољце или неког рођака. То је исто сазнато из изјаве друга добровољца Јеремић Илије и мишљења је исти друг, да исти одбор не може имати осећаје њихове невоље коју све они имају, јер се исти чланови тога одбора користе и богате на рачун и терет сиротиње и сматрају се паметнијим што су остали у својим кућама. Све те неправилности наши другови сматрају да су теренци донекле одговорни за правилно руководство тих села.

На **конференцији** од 8. јуна 1945. године **Добровољачког одбора** са седиштем у **Белој Цркви**, сви другови су изнели све неправилности пред теренца друга Зорана Вулетића, који је одговарао на постављена питања, а после дискусије и конференције тражио је мене

подписаног на одговорност, да би требао да не дозволим да исти другови воде мене него ја њих и недозволити им да се они буне.

Ја доле подписани Богдан Деспотовић, председник Добровољачког одбора излажем своје мишљење у целости по тој ствари. Да се другови теренци Зоран Вулетић, Светомир Радосављевић, Милош Јовановић и курир терена Сава Станковић одали наклоности пријатељима или рођацима и да исти другови нису тражили никада мишљења другова бораца, добровољаца, увек говорећи да је све то конспиративно и на постављена питања другова одговарали су с тиме да су они у позадини и требају бити задовољни што нису на фронту. Исти другови поставили су Саву Станковића за курира, оставивши га из транспорта за фронт, који је после једног инцидента са мотоциклом остао код своје куће 3-4 недеља дана, за које су другови борци незадовољни. Исти се друг изјаснио ових дана пред друговима „још сада једем овде и долазим за Банатску Клисуру да возим теренце.“ Другови теренци сматрају мене за одговорног, да сам ја крив за све што се другови борци добровољци буне и становништво које пролази овамо и изјављује незадовољство. Онај ко покушава да донесе какву критику тај прелази у табор реакционара и да је исти незаслужан да говори. Као што се изјаснио Зоран Вулетић на конференцији, који каже: кад је могао да буде добар и да ради за време илегалности, може и сада да буде поверљив. Мени је казао лично, да ја хоћу да стекнем себи популарност и да прикријем моју прошлост и да сам ја, теретећи ме да сам поступио подмукло, а ја исти желим и тражим да се извиди јер сам и ја лично радио илегално, првога дана илегалности 1941. године и нема шта да кријем него да сам исправан и нетрпећи да ми доноси никакве увреде у том правцу. Данас и свакога дана пристижу нам другови борци без руку, рањени са фронта, и сваки се интересује и пита, како је постављена власт, тј. народна у нашој Клисури и како поједини несвесни руководе тим живљем? А одговор је био да нема бољих људи. Народ је у Клисури незадовољан, па чак и омладина, као што је Белобрешка и Доња Љупкова и друга места, где се немогу слагати са појединим постављењем руководства омладине. Омладина Белобрешке била је незадовољна да је била слата на конгрес у Темишвар једна омладинка из села Соколовца, која није чак ни знала а камо ли изабрана да представља Клисурску омладину, то сам лично сазнао од омладине села Белобрешке.

Свестан сам тешког задатка другова теренаца, али сматрам да се ствари нису постављале и расправљале са ширим масама тога живља. Народ увек је тражио кад му неко од нас отиде зашто их

не обилазимо и више пажње придамо. Тако исто и омладина изјављује. **Зборови и конференције нису одржаване када се је још могло**, у оквиру Антифашистичкога фронта Словена из Румуније, који је данас распуштен. За прославу 9. Маја о. г. завршетак крвавог рата, био сам слат да одржим по могућству у неколико села говоре, да службено објавимо завршетак крвопролића, јер су га они осетили што су дали своје синове, који се још нису вратили. Одржао сам [говор] у Белобрешки; [у] Дивићу и Соколовцу нисам могао одржати, јер се нико није налазио код куће, већ на раду. Него сам га одржао сутрадан, тј. 10. маја, када су имали наређења да прославе и они (на Румунској територији). По њиховом наређењу и програму, пре одржаног говора одржало се у цркви богослужење, где сам и ја присуствовао са народом и властима, а када сам се вратио у Балу Цркву био сам исмејаван од друга теренца Милоша Јовановића, што сам присуствовао богослужењу. Истога дана у Соколовцу се налазио и теренац Светомир Радосављевић, кога сам позвао да присуствује прослави, који је одговорио да ја отидем њему у стан његове пријатељице, што нисам учинио, нити је он долазио. Истога дана увеће одржан је говор у истом селу, од друга Милутина Којића среског секретара среза Бала Црква, који исто изјављује, да се те већери налазио теренац у месту и исто није присуствовао његовом говору. Све те чињенице данас нам се сручују, јер нам стижу правоборци са бојних поља, политички образовани и познаваоци циља борбе и сада наступају тешкоће и исправке. На конференцији Среског одбора Стара Молдава (Клисуре), на мој предлог да се оцу војног бегунца из ЈА не може издати чланска карта за антифашисту, јер је он наш непријатељ, када је побегао из наше средине и оставио његове другове који су оставили своје делове тела на фронту и исти отац пред сведоцима одвео [је] сина кући и помагао га је у бегству.

Друг теренац Светомир Радосављевић тврди да отац нема са сином ништа и не одговара за њега; а син је нежењен и живи у задрузи са оцем. Оставили смо хрђав утисак код бораца и нерасположење код народа. Тражили смо од стране нас војника да се војни забушанти бојкотирају и стиме би народ и борци много више имали поверења у борбу и циљ, него обратно. Мојим извештајем желим и тражим да се све наведене грешке испитају, установи кривица, пошто исти другови теренци сматрају да ја могу те грешке преко Одбора да задржим и прекријем; али се не може, јер цео народ Клисуре и борци виде и знају. Поводом овога извештаја може се испитати и друг Дејан Адам, професор гимназије у Белој Цркви и срески секретар за Банатску Клисуру.

Овај извештај попуњавам са још 3 тачке.

1. На последњој седници Добровољачког одбора донета је одлука да **једна делегација оде за Београд**, да реши питање другова бораца који се враћају својим кућама. Друг Зоран Вулетић известио је нас да **по директиви не одлазимо и до данас нисмо добили шта да радимо**.
2. Другови теренци **увек су избегавали да дођемо у додир са вишим форумом** поводом појединих питања, имали смо прилика и знамо да су другови из вишег форума долазили чак и у Балу Цркву, нико није могао до тог доћи.
3. Другови теренци, на тражење фамилије Жарка Деспотовића погинулог члана КПЈ и првоборца Клисуре, да се извади из гроба [у] који дан данас лежи; и није извађен и сахрањен како то њему пристоји. Цео се народ Клисуре пита шта је то у ствари, да се тај првоборац још није никуда поменуо а ни сахранио као и остали пали другови. Смрт фашизму – Слобода народу!“

(Архив Србије, *Навед. Фонд (Б – 125)*, б.б., док. 8)

[Biserica Albă, 9 iunie 1945], copie

„**Raport** [preşedintele consiliului voluntarilor, Despotović Bogdan]

În ziua de 9 iunie 1945 la Biserica Albă [despre] moralul armatei şi miliţiei voluntarilor din Clisura bănaţeană (România), care se află la Biserica Albă, Şuşara şi Banatski Karlovac. Aceiaşi tovarăşi sunt dezamăgiţi deoarece sunt în principal oameni în vârstă printre care sunt таţi de fii luptători, care au fost în diferite părţi ale frontului, iar acasă şi în familii este necaz şi sărăcie, pe lângă toate acestea autorităţile române le iau vitele şi alimentele. Sunt supăraţi pe cei de pe teren, care activează acolo, dar nu au luat măsuri din timp pentru a-i proteja; ba mai mult după promisiunea lor că vor merge la Bucureşti, tovarăşii [activişti] de pe teren nu au mai mers la Bucureşti (din motive cunoscute mie); poporul şi voluntarii nu au fost înştiinţaţi despre asta ci s-a pregătit o delegaţie formată din doi membrii din satul Socol, din Živa Janković şi Triša Kojčić, ambii din acelaşi sat. La întoarcerea numiţilor din Bucureşti au anunţat poporul că nu se poate face nimic în legătură cu datul animalelor, deoarece este deja târziu, dar în viitor vor fi adoptate măsuri pentru a se ieşi în întâmpinarea solicitărilor, în măsura posibilităţilor. Aceaşi au declarat poporului că reprezentantul nostru, tovarăşul Grulović, a declarat că ei habar nu au despre noi, voluntarii, care au luptat pe diferite fronturi de 7–8 luni în rândul armatei iugoslave. Pe baza acestor declaraţii şi pe baza atitudinilor incorecte ale reprezentanţilor autorităţilor

populare, tovarășii noștri se revoltă și consideră că tovarășii de pe teren, având relații de prietenie cu unii membrii din conducerea satelor și din acest motiv sunt revoltați și mereu au cerut să li se dea explicații referitoare la anumite chestiuni din partea tovarășilor de pe teren. Din toate acestea vom consemna câteva cazuri.

1. În satul Socol există multe persoane care s-au eschivat de la serviciul militar, care sunt protejați de către conducătorii din Consiliu. Există în Socol doi traficanți periculoși, pe nume Mirko Nikola și Ion Preda, care au fost condamnați în perioada ocupației de poporul din sat, să fie împușcați, iar astăzi la conferința Consiliului voluntarilor tovarășii declară că respectivii răufăcători fac trafic în continuare, chiar cu cei din conducerea și cu reprezentanții satelor.
2. În satul Câmpia tovarășul [activistul] de pe teren și secretarul Uniunii comunistilor din Iugoslavia (SKOJ) pentru Clisura Dunării este tovarășul Miloš Jovanović, al cărui tată a săvârșit o serie de neregularități, prin însușirea unor obiecte fasciste, cum ar fi mobilier, vin și țigle, ca împrumut pentru construirea casei proprii.
3. În Divici, președintele Consiliului a adus din Voivodina, cu trei – patru luni în urmă, o căruță, o pereche de boi, iar din Serbia aduce purcele și face comerț.
4. În Belobreșca, averea abandonată a ucigașului Slavko Stojković, care se află în libertate, incorect împărțită. Numirea secretarului comunei, care este bine răsplătit și este recrut militar, și se poartă ca un dictator și și-a permis să-l înjure de mamă pe un voluntar, pentru că a zis că nu este echitabil împărțită averea. Nikola Radosavljević membru Partidului comunist iugoslav a dat următorul răspuns unui voluntar: voluntarul întreabă: „– Ce e Nikola, de ce ai părăsit Bela Crkva?” Nikola răspunde: „– Războiul e gata, am venit acasă”. Iar voluntarul întreabă: „– Ce e cu noi?” Răzând Nikola răspunde: „– Eu nu v-am chemat să fiți voluntari”. Cei ce s-au eschivat de la serviciul militar din acel sat se numesc în calitate de membri ai comisiilor agricole ș.a.
5. În Radimna cei ce s-au eschivat de la armată, cum ar fi Sima, zis Pinter, Milanko Skanski și Živa, zis Milenkov, care sunt în ultimele șapte luni conducători în consiliu, care își bat joc cu fiecare ocazie de voluntarii care au plecat în Armata iugoslavă.
6. În Liupcova, unde se află în Consiliu doi frați ce s-au sustras de la armată, Mita și Blaga Velimirović, iar fiul unuia dintre ei este chiar conducătorul SKOJ al satului; în Consiliul sătesc

nu există nici un membru care ar avea vreun fiu printre voluntari sau vreo rudă. Același lucru s-a aflat și din declarația tovarășului voluntar Jeremić Ilija, același tovarăș fiind de părere că același Consiliu nu poate avea sentimente pentru necazurile pe care doar ei le au, deoarece membrii Consiliului se folosesc și se îmbogățesc pe seama și pe spatele sărăcimii și se consideră mai deștepți decât alții în casele lor. Toate aceste neregularități le consideră tovarășii noștri ca fiind într-o oarecare măsură responsabilitatea tovarășilor de pe teren, responsabili pentru buna conducere a acestor sate.

La conferința Consiliului voluntarilor cu sediul în Biserica Albă din 8 iunie 1945 toți tovarășii au expus neregularitățile în fața tovarășului de pe teren Zoran Vuletić, care a răspuns la întrebările adresate, iar după discuție și conferință mi-a spus să-mi asum responsabilitatea, că nu trebuia să permit ca acei tovarășii să mă conducă pe mine, ci eu pe ei și să nu le fi permis să se revolte.

Subsemnatul Bogdan Despotović, președintele Consiliului voluntarilor, îmi expun părerea proprie în privința acestei chestiuni. Tovarășii [activiști] de pe teren Zoran Vuletić, Svetomir Radosavljević, Miloš Jovanović și curierul de teren Sava Stanković s-au dat la favorizarea prietenilor și rudelor și aceiași tovarășii nu au cerut niciodată părerea altor lupători-voluntari, vorbind mereu că totul este conspirativ, iar la întrebările tovarășilor au răspuns că ei nu se află pe front și că trebuie să fie mulțumiți. Aceiași tovarășii l-au numit pe Sava Stanković ca și curier, excluzându-l din transportul pentru front, care, după un incident cu motocicletă a rămas acasă 3–4 săptămâni, fapt ce i-a nemulțumit pe tovarășii luptători. Același tovarăș s-a exprimat zilele acestea în fața tovarășilor „mai astăzi mănânc aici și vin în Clisura Dunării să transport tovarășii de pe teren”. Tovarășii de pe teren mă consideră responsabil, că eu sunt de vină pentru toată revolta tovarășilor luptători și populația care vine aici și își exprimă nemulțumirea. Acela care încearcă să exprime vreo critică este trecut în tabăra reacționară și este nedemn să vorbească. Precum s-a exprimat Zoran Vuletić la conferință, care spune: dacă a fost bun și a putut să lucreze în perioada ilegalistă, poate și acum să fie de încredere. Mie mi-a spus personal, că eu vreau să obțin popularitate și să-mi ascund trecutul și că eu, acuzându-mă că am procedat perfid, iar eu doresc și cer să se cerceteze deoarece și eu am activat ca ilegalist, în prima zi ilegalistă în 1941 și nu am ce să ascund, ci sunt corect și nu suport să mi se aducă jigniri în această direcție. Astăzi și în fiecare zi ne vin tovarășii luptători fără mâini, răniți pe front, și fiecare se interesează și întreabă cum a fost numită conducerea populară în Clisura noastră și cum unii indivizi fără conștiință conduc această populație? Iar răspunsul a fost că nu există oameni mai buni. Poporul

din Clisură este nemulțumit, chiar și tineretul, cum ar fi Belobreșca și Liupcova de Jos și alte localități, unde nu pot fi de acord cu unele numiri la conducerea tineretului. Tineretul din Belobreșca a fost nemulțumit că a fost trimisă la congres la Timișoara o tânără din satul Socol, care nici nu a știut [despre ce este vorba] dar mai să fi fost aleasă să reprezinte tineretul din Clisură, fapt aflat personal de la tineretul din satul Belobreșca.

Sunt conștient de sarcina grea a tovarășilor de pe teren, dar consider că problemele nu au fost prezentate și discutate cu masele largi ale acestei populații. Poporul a cerut întotdeauna când ne-am dus vreunul dintre noi de ce nu îi vizităm și de ce nu le acordăm mai multă atenție. La fel declară și tineretul. Adunările și conferințele nu au fost ținute când s-a mai putut, în cadrul FAS din România, care astăzi este desființat. Cu ocazia celebrării zilei de 9 mai a.c. terminarea războiului sângeros, am fost trimis să susțin după posibilități discursuri în câteva sate, să declarăm oficial încheierea vărsării de sânge, deoarece ei l-au simțit că și-au dat fiii lor, care încă nu s-au întors. Am susținut un discurs în Belobreșca; în Divici și în Socol nu am putut să susțin, deoarece nimeni nu se afla acasă, ci la muncă. L-am susținut a doua zi, adică pe 10 mai, când au avut ordin să sărbătorească și ei (pe teritoriul românesc). Prin ordinul lor și prin program, înaintea discursului s-a oficiat o slujbă în biserică, unde am fost și eu prezent, cu autoritățile și poporul, iar când m-am întors în Bela Crkva am fost ironizat de tovarășul de pe teren Miloš Jovanović, că am asistat la serviciul religios. În aceeași zi la Socol a fost prezent și tovarășul de pe teren Svetomir Radosavljević, pe care l-am invitat să asiste la ceremonie, care a spus să mă duc eu la el, în locuința prietenei sale, ceea ce nu am făcut, nici el nu a venit. În aceeași zi, seara, a fost susținut un discurs în sat, de către tovarășul Milutin Kojić, secretarul de plasă Bela Crkva, care declară același lucru, că s-a aflat în aceeași seara tovarășul de pe teren în localitate și nu a asistat la discursul său. Toate aceste detalii astăzi ne sunt prezentate, deoarece ne vin adevărații luptători de pe front, educați politic și cunoscători ai scopurilor luptei și acum intervin greutăți și corecții. La conferința consiliului de plasă Moldova Veche, la propunerea mea ca să nu i se emită carnet de membru de antifascist tatălui dezertorului din Armata iugoslavă, deoarece el este dușmanul nostru, dacă a fugit din mijlocul nostru și și-a lăsat tovarășii săi care și-au lăsat părți ale corpului pe câmpul de luptă iar același tată și-a dus fiul acasă și l-a ajutat să fugă.

Tovarășul [activist] de pe teren Svetomir Radosavljević susține că tatăl nu are nimic de a face cu fiul și nu răspunde de el, iar fiul e neînsurat și trăiește împreună cu tatăl. Am lăsat o impresie proastă la luptători și nemulțumire la oameni. Am cerut ca din partea noastră, a militarilor, ca dezertorii și simulanții să fie boicotați și cu aceasta poporul și luptătorii ar primi mai multă încredere în luptă și în scop, decât invers.

Prin raportul meu doresc și cer să se cerceteze greșelile amintite, să se constate vina, deoarece acei tovarășii de pe teren consideră că greșelile amintite le pot reține și acoperi prin intermediul Consiliului; dar nu se poate, deoarece întreg poporul din Clisură și luptătorii văd și știu. Cu ocazia acestui raport se poate chestiona și tovarășul Dejan Adam, profesor la gimnaziu în Bela Crkva și secretar de plasă pentru Clisura bănățeană. Acest raport îl completez cu încă trei puncte.

1. La ultima ședință a Consiliului voluntarilor a fost adoptată hotărârea ca o delegație să se deplaseze la Belgrad, să rezolve chestiunea tovarășilor luptători care se întorc la casele lor. Tovarășul Zoran Vuletić ne-a anunțat, ca prin directivă [a Belgradului?], să nu ne deplasăm și până astăzi nu am primit ce să facem.
2. Tovarășii de pe teren au evitat întotdeauna să ajungem în legătură cu forul superior cu privire la anumite chestiuni, am avut ocazia și știm că tovarășii din forul superior au venit la Bela Crkva, nimeni nu a putut să ajungă la respectivul.
3. Tovarășii de pe teren, la solicitarea familiei lui Žarko Despotović, membru decedat al PCI și prim-luptător din Clisură, să se exhumeze din mormântul unde e depus astăzi, și nu e exhumat și înmormântat cum i se cuvine. Întreg poporul din Clisură se întrebă ce este de fapt, ca acel prim-luptător nu a fost amintit niciunde și nici nu a fost înmormântat ca și ceilalți tovarășii căzuți.

Moarte fascismului – libertate poporului!”

(Arhivele Serbiei, Belgrad, *Fondul citat (Ђ-125)*, doc. 8)

9. Бела Црква, 11. октобра 1945. године, копија. Захтев Главном одбору Војводине, о регулесању питања школског образовања у селима Клисуре.

Бисерика Алба, 11 octombrie 1945, copie. Solicitare către Consiliul general al Voivodinei, cu privire la necesitatea reglementării problemelor educației școlare în satele Clisurii. Traducere integrală.

„Одбор добровољаца Словена Банатске Клисури (Румунија)

Бр. 101/ 11. X. 1945. год.

Главном народном одбору Војводине
Одељење за просвету. Нови Сад

У јужном делу Баната у тзв. Банатској Клисури у Румунији живи претежно српски живаљ. Српски живаљ у томе крају имао је

раније, а тако исто и сада, своје српске основне школе. Према Конвенцији између наше државе и Румуније, која је склопљена још за време старе Југославије, омогућено је српском живљу, односно српској деци, школовање у основним школама на њиховом матерњем језику. Ради тога, а у духу поменуте конвенције која је још на снази, потребна постављења учитеља на овим школама вршила је Црквена конзисторија православне вероисповеди у Темишвару, а у сагласности са нашим Министарством просвете. До ослобођења све су српске основне школе у Банатској Клисури радиле, јер су имале своје српске учитеље, а по ослобођењу остало је шест српских села без свога учитеља и тиме деца без потребне обуке, пошто су многи српски учитељи напустили своја места слубовања и запослили се овде у нашој земљи.

Обзиром да је српски живаљ Банатске Клисуре у току Великог народног ослободилачког рата био прогањан од стране фашистичких елемената Власти прошлих режима Румуније и да је у томе дао велике жртве за дело нашег ослобођења, а по ослобођењу велики број, без обзира на године, похрлио је из тога краја у нашу земљу и пријавио се добровољно у нашу Југословенску армију.

Пошто су током Великог народног ослободилачког рата остала многа деца тога краја без својих родитеља, који су пали у борби ради нашег ослобођења, а у духу свега горе поменутог, **потребно је да надлежне просветне власти поведу рачуна о српском живљу** Банатске Клисуре у **Румунији** и да му омогуће, поред политичког и културно-просветно подизање. Ради тога неопходно је потребно де се, у духу већ постојеће конвенције између наше земље и Румуније, поставе српски учитељи у оним школама које засада не раде. Потребно је **да се поставе учитељи** у следећим српским основним школама, и то: у Основној школи у **Мачевићу**, у Основној школи у **Српској Пожежени**, у Основној школи у **Дивићу**, у Основној школи у **Соколовцу**, у Основној школи у **Златици**, у Основној школи у **Лесковици** и у Основној школи у **Свињици** – по могућности свуда бар по једног српског учитеља.

Надамо се да ће просветне Власти у потпуности схватити важност овога питања и извршити потребна постављења српских учитеља у Банатској Клисури – Румунији.

Смрт фашизму – Слобода народу!

Бела Црква, 11. X. 1945. год.

Председник Одбора добровољаца   Словена
Банатске Клисуре – Румунија
Деспотовић [Богдан] с. р.“

(Архив Србије, *Навед. Фонд(Ђ – 125)*, б.б., док. 9)

Бисерика Алба, 11 octombrie 1945, copie

„**Consiliul voluntarilor** slavi din Clisura bănăţeană (România)

Nr. 101/11.10.1945

Consiliului naţional central al Voivodinei

Departamentul de educaţie. Novi Sad

În partea de sud a Banatului în așa numita Clisură bănăţeană [a Dunării] în România trăiește o populație preponderent sârbă. Populația sârbă din acea regiune a avut mai demult, la fel și acum, școli elementare proprii. Conform convenției dintre statul nostru și România, care a fost întocmită în timpul vechii Iugoslavii, i s-a facilitat populației sârbe, respectiv copiilor sârbi, școlarizarea în școlile elementare în limba lor maternă. Din acest motiv, și în spiritul convenției menționate care este încă în vigoare, nevoia de numire a învățătorilor în aceste școli a fost îndeplinită de Conzistoriul bisericesc de confesiune ortodoxă din Timișoara, și în acord cu Ministerul nostru al educației. Până la eliberare toate școlile din Clisura Dunării au funcționat, deoarece au avut învățătorii lor sârbi, iar după eliberare au rămas șase sate sârbești fără învățători și astfel copiii fără pregătirea necesară, deoarece mulți învățători au părăsit locul lor de muncă și s-au angajat aici la noi în țară.

Având în vedere că populația sârbă din Clisura Dunării în perioada Marelui război de eliberare populară a fost prigonită de către elementele fasciste ale conducerii fostului regim al României și că a depus mari sacrificii pentru eliberarea noastră, iar după eliberare un număr mare, fără a ține seama de vârstă, a plecat din acea zonă în armata noastră iugoslavă.

Deoarece în timpul Marelui război de eliberare populară au rămas mulți copii din acele regiuni fără părinți, care au căzut în luptă pentru eliberarea noastră, și în spiritul a tot ce a fost menționat anterior, este necesar ca autoritățile competente de educație să se preocupe de populația sârbă a Clisurii bănăţene din România și să-i permită, pe lângă edificarea politică și cea educațională. Pentru aceasta este necesar ca, în spiritul existenței convenții dintre țara noastră și România, să se numească învățători sârbi în școlile care deocamdată nu funcționează. Este necesară numirea de învățători în următoarele școli generale sârbești: în școala elementară din Măcești, în școala elementară din Pojejena Sârbească, în școala elementară din Divici, în școala elementară din Socol, în școala elementară din Zlatița și în școala elementară din Svinița, după posibilități, peste tot cel puțin câte un învățător sârb.

Sperăm că autoritățile din educație vor înțelege în totalitate importanța acestei chestiuni și că vor da curs necesarelor numiri ale învățătorilor sârbi în Clisura bănăţeană – România.

Moarte fascismului – libertate poporului!

Biserica Albă, 11.10.1945

Președinte

Consiliul voluntarilor slavi din Clisura bănăţeană (România)
Despotović Bogdan”

(Arhivele Serbiei, *Fondul citat (Б–125)*, doc. 9)

10. Timișoara, 7 noiembrie 1946. Raport al Poliției de siguranță privind împrejurările răpirii lui Costici Nemanja.

Темишвар, 7. новембра 1946. Извештај Сигуранце (Тајне полиције) о околностима нестанка Костић Немање.

„Chestura Poliției Municipiului Timișoara
Biroul Poliției de Siguranță
Nr. 267 Cab. Sig.
7 noiembrie 1946

Către Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara

La ordinal Dvs. telefonic nr. 8202 din 7 noiembrie 1946, referitor la **răpirea numitului COSTICI NEMANIA**, avem onoare a Vă raporta următoarele:

Numitul Costici Nemanja este născut în Timișoara la 21 februarie 1912. După terminarea studiilor în Losane [Lausanne] – Elveția, unde a studiat [la] Facultatea de Drept și diplomația, a abzis de cetățenia română și a fost numit ca secretar general și consilier economic la Camera de comerț româno-iugoslavă în Beograd, în anul 1941.

În anul 1941 luna aprilie a fost concentrat în garnizoana Vârșeț – Iugoslavia, și a luat parte în operațiunile militare contra germanilor, până la capitularea Regatului iugoslav.

S-a refugiat în România și a venit împreună cu soția sa la Timișoara unde s-a stabilit la tatăl său protopopol **Slobodan Costici**, cu domiciliul în Timișoara, Piața Unirii nr. 5.

Costici Nemanja a fost foarte rău văzut de către sârbii din Banat, unde s-a creat o atmosferă dușmănoasă contra lui în special în rândurile antifasciștilor slavi.

În anul 1942 a venit la Timișoara un delegat special din partea generalului Draja Mihailovici, în persoana maior[ului] **Dușan Ristici**, care a fost găzduit de Slobodan și Nemanja Costici. Scopul tratativelor a fost organizarea sârbilor regaliști din Banat și strângerea unui fond, pentru finanțarea acțiunilor militare ale lui Draja Mihailovici.

Maiorul Dușan Ristici a plecat înapoi în Iugoslavia, fără niciun rezultat, fiind refuzat de către protopopol Slobodan Costici iar la înapoierea lui a fost prins de *Feldjagerpolizei* și împușcat.

Tratativele nu au rămas fără zvon. Chestura Poliției municipiului Timișoara, în urma informațiilor primite, a fost sesizată că Nemanja Costici organizează în Banat

organizația de rezistență contra germanilor.

Tot în acest timp a fost informat și Comandamentul german despre cazul desfășurat în casa lui Slobodan Costici.

La data de 16 octombrie 1942 au fost arestați; astfel, a fost condamnat Nemanja Costici la 5 ani și Slobodan Costici la 3 și jumătate închisoare de către Curtea marțială a Corpului 7 Armată, împreună cu alți sârbi implicați în cauză.

În anul 1943 sârbii au fost grațiați de către Antonescu; în schimb Nemanja Costici a primit domiciliul forțat în Craiova.

După 23 august Nemanja Costici a fost pus în libertate, dar fiind sfătuit de familie, a mai rămas la Craiova.

În acest timp a fost prins de către Siguranța Craiova colonelul Velimir Piletici din armata lui Draja Mihailovici. Fiind interogată de către Siguranța din Craiova, la data de 17 septembrie 1944 a fost chemat și Nemanja Costici în cauză. La Siguranță a fost sub stare de arest și Petru Pantovici din București, Str. [Gh.] Buzdugan nr. 27, care a stat în legătură cu Velimir Piletici. (Acest Petru Pantovici este comerciantul dispărut la București la data de 14 oct. a. c. fără urme, despre care a scris întreaga presă din țară. A dispărut la aceeași dată cu Nemanja Costici.)

Colonelul Velimir Piletici, Petru Pantovici și Nemanja Costici au fost ridicați de către organele contra-informative sovietice și transportați la Moscova cu un avion special.

La data de 20 noiembrie 1945 au fost puși în libertate.

Nemanja Costici a venit acasă din Rusia la 26 noiembrie 1945, ca prizonier și a rămas la Timișoara, iar cei doi au fost obligați să se ducă în Iugoslavia, dar au rămas în România. Colonelul Piletici Velimir la Craiova, iar Petru Pantovici la București.

Între timp familia Costici nu a știut nimic despre [cele întâmplate] și [Nemanja] a fost declarat dispărut fără urmă.

OZNa [Poliția politică secretă a Federației iugoslave] a curentat [a fost informată] între timp de [spre] Nemanja Costici ca un colaborator al lui Draja Mihailovici și ca criminal de războiu.

În luna noiembrie 1944 au venit câțiva partizani din partea OZNa și [I]-au căutat pe Nemanja Costici în locuința tatălui său, protopopol Slobodan Costici. Negăsindu-l pe fiul său [I]-au ridicat forțat pe Slobodan Costici, care a fost transportat la Vârșeț – Iugoslavia și internat.

După interogare a fost transportat la [punctul de] frontieră Stamora-Moravița și astfel după 5 zile a venit acasă.

La data de 2, 3 octombrie 1946 între orele 10–12 au sunat 3 domni la locuința lui Slobodan Costici, când era acasă și Nemanja Costici. Necunoscuții au fost conduși de portarul casei, s-au prezentat unul ca delegatul Casei

cercuale iar cei doi ca [și] comisari din partea Siguranței Capitalei. Au făcut un control la familie, dacă au servitoare, fiindcă se vor aduce la Timișoara servitoare pentru odihnă și vor fi plasate la familii care au încăperi deajuns. Au stat de vorbă 10 minute și au plecat.

De la acest timp Nemanja Costici a fost filat de către unul dintre ei, de statură înaltă, părul negru, nasul lung, fața ovală și manta de piele.

La data de 7 octombrie 1946 orele 18,30 a venit Nemanja Costici în str. [Emanoil] Ungureanu cu soția și fițița sa spre biserica sârbă, când s-a întâlnit în față cu individul care l-a filat. Costici a trimis pe soția sa înainte iar dânsul l-a oprit pe agentul necunoscut și l-a întrebat ce mai face în oraș, numitul i-a răspuns că mai are de lucru câteva zile și a plecat.

La data de 10 octombrie 1946, orele 18, au venit în casa lui Costici în mod brusc 4 tineri bine îmbrăcați care [l]-au căutat pe Nemanja Costici, care era ascuns în locuință; iar după ce cei 4 au plecat din casă și au stat în curte, s-a ascuns dincolo în locuința sorei lui, unde a primit pe urmă pe unul dintre tineri.

La data de 14 octombrie 1946 orele 07 dimineața a oprit un limuzin [o limuzină] negru cu nr. de circulație *Craiova 174* în fața casei din Piața Unirii nr. 5, în care au fost cei 3 indivizi care au făcut controlul în locuință.

Pe la orele 11,30, a ieșit Nemanja Costici, în societatea lui Velico Petkov din Satu Mare [jud. Arad] și un țaran. În strada V. Alecsandri în fața prăvăliei lui Șalinacichi a oprit mașina care [l]-a urmărit pe N. Costici, iar cei trei indivizi [l]-au ridicat pe Costici, vroidind să-l tragă în mașină.

S-a iscat un mare scandal; Costici s-a opus iar unul dintre cei 3 a scos o legitimație roșie, arătându[-i]-o lui Costici. De acest scandal a fost sesizat și un ofițer sovietic, neidentificat până în prezent, care [l]-a legitimat pe unul dintre cei trei; ofițerul sovietic s-a declarat mulțumit, în urma cărui fapt cei trei au plecat cu mașina²⁸ după ce au șoptit ceva la urechea lui Nemanja Costici, care s-a suit benevol în mașină și a plecat cu mare viteză cu dânsul.

După răpirea numitului Costici Nemanja Chestura Poliției municipiului Timișoara, biroul Siguranței a luat toate măsurile pentru urmărirea și identificarea mașinii, pentru care scop a fost pus[ă] sub urmărire la toate polițiile din subordine și la punctele de frontieră cu nr. 244 Cab. Sig. din 14 octombrie 1946 și tot cu același număr a[u] fost cerută[e] de la Chestura Poliției Craiova lămuriri referitor la mașina cu nr. de circulație *174 Craiova*, care a comunicat Chesturii Timișoara că

²⁸ Avem mărturia profesorului pensionar Zdravko Fenlaciki: mașina cu pricina ar fi fost de la Oravița (numărul de Craiova era evident unul fals), iar răpitorii ar fi fost maiorul OZNA Dušan Jovanović și un fost partizan, învățătorul Boško Lacić. (*Sârbii din România în secolul XX*, Editor Miodrag Milin, Cluj-Napoca, 2012, 29). Cel de-al treilea agent implicat să fi fost Zoran Vuletić, agent OZNA, pe atunci șef la comuniști și cu răspunderi la Siguranță la Oravița? (Obs. M. Milin)

mașina în cauză a fost proprietatea d-lui Marin Crețean din Craiova și a fost radiată și vândută d-lui căpitan Constantinescu Traian din București, str. Dr. Brândză nr. 8.

Prin nota telefonică nr. 6145 S. din 14 octombrie 1946 a fost cerut Prefecturii Poliției Capitalei să ne comunice dacă au cunoștință de existența acestei mașini în raza Capitalei, întrucât cu ajutorul susnumitei mașini s-a răpit o persoană din localitate în ziua de 14 octombrie 1946.

Nota telefonică a fost trimisă de 3 ori Prefecturii Poliției Capitalei; și anume, în 14 octombrie 1946 a fost primită de către comisarul adj. Ene Nicola, în ziua de 18 octombrie 1946 a fost primită de agentul Bovan de la Serviciul circulației al Prefecturii și în ziua de 19 octombrie a fost primită de comisarul Popescu tot de la Serviciul circulație din Prefectura Poliției Capitalei.

De la acea dată până în ziua de 7 noiembrie 1946 Chestura Poliției municipiului Timișoara nu a [mai] primit nici un răspuns referitor la mașina în cauză decât numai în ziua de 7 noiembrie 1946 Prefectura Poliției Capitalei – Serviciul circulației – ne comunică, prin adresa nr. 40813 din 22 octombrie 1946, rezultatul cercetărilor, pe care o anexăm în copie, din care rezultă că mașina în cauză numai poartă numărul de circulație *174 Craiova* decât *Nr. 11688 B. Tx.* [București Taxi?], înscrisă la data de 3 octombrie 1946 la Serviciul circulației din Prefectura Poliției Capitalei, [ca] fiind proprietatea d-lui căpitan rez. Constantinescu Traian din str. Dr. Brândză nr. 8.

Din cercetări rezultă că în intervalul de la 12 octombrie până la 14 inclusiv ziua în care a fost răpit numitul Costici Nemanja a circulat numai în Capitală.

În concluzie: numitul Nemanja Costici a fost răpit de agenții partizani încredințați cu această misiune, fiind implicat în cauza lui Velimir Piletici și având legătură cu maiorul Ristici Dušan trimisul generalului Draja Mihailovici, care a fost împușcat de *Feldjager Polizei*.

Astfel este declarat în Iugoslavia – Beograd, ca [și] criminal de război.

A doua posibilitate este că a fost din nou răpit de organele contra-informative sovietice, pentru a fi transferat în Iugoslavia.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune.

Chestor
Șeful biroului Poliției de Siguranță
Cpt. Lazăr Petru (m. p.)
Comisar Steiner Tiberiu (m.p.)”

(Arhiva CNSAS București, *I-329930, dosar Slobodan Costici*, f. 26 – 29)

11. [Moldova Nouă?, 31 martie 1947]. Notă informativă secretă despre activitățile antistatale ale comuniștilor sârbi în satele din Clisura Dunării (la Socol și la Belobreșca).

[Нова Молдава?, 31. марта 1947.] Тајни извештај о анти-државним активностима Срба комуниста по селима Дунавске клисуре (у Белобрешки и у Соколовцу).

„Notă informativă [31 martie 1947]

În zilele de 29, 30, 31 martie 1947, deplasându-mă în comunele Socol, Câmpia și Zlatița, de unde am primit următoarele informații:

VULETICI SLOBODAN, este din comuna Socol, **fost comandant al comunei Biserica Albă**, Iugoslavia, voluntar în armata mareșalului Tito, fost partizan, dușman de moarte a[[l] tuturor românilor, atitudine ostilă față de toate autoritățile românești. Până în prezent s-a manifestat pe față, spunând că vin partizani[i] și ocupă comunele sârbești până la Orșova.

Raica [de fapt, Raico, n. n.] Nocovici [presupunem, Novacovici] și Novacovici Sima, foarte periculoși, posedă armament și munițiuni; Raico Novacovici a fost cerut de Cabinetul de instrucție Oravița, prin mandat de aducere însă el a refuzat să-l primească. Șeful postului de jandarmi nu a putut să-l ducă cu forța, deoarece s-a opus. La 27 octombrie 1946 a intrat în Primărie, unde a rupt procesele verbale, dresate de notarul comunei Socol la Legea sabotajului unor locuitori care nu au voit să predăie cerealele. La 26 februarie 1947 a bătut un funcționar care are pământ în Socol, care a venit să-și plătească impozitele către stat și comună, spunându-i că dacă mai îndrăznește să mai vină în comună va fi distrus complet și că numai are ce căuta în comuna Socol. Din cele constatate și văzute, ce se petrece în comuna Socol, este foarte dureros că autoritățile superioare nu iau nicio măsură de siguranță.

La 8 noiembrie 1946, domnul pretor al plășii Moldova Nouă, cu toți notarii din plasă [au venit] pentru colectarea cotei obligatorie pentru regiunile înfometate. Un grup de cincizeci de indivizi i-a cerut să le arate, în baza cărui ordin a[u] venit să colecteze și cu a cui putere voiește să-i aresteze pe cei ce se opun, refuzând să dăie cota. La 3 ianuarie 1947 a venit din nou pretorul cu 4 notari pentru colectare, împreună cu șeful de Sector jandarmi din Moldova Nouă cu 15 subofițeri de jandarmi. Locuitorul Spasa a luat toba de la Primărie și a bătut-o prin sat, spunând să vină săraci[i] la Cooperativă, să primescă cereale din cele blocate, pentru a nu fi trimise românilor. Șeful postului de jandarmi l-a arestat și dus la post. Însă un grup de 20 de indivizi a venit și a cerut eliberarea lui; altfel fac rebeliune! Șeful postului văzând că nu este glumă l-a pus în libertate și sfătuit să se liniștească. La 23 februarie din nou a[u] venit 4 notari pentru colectare și cum a[u]

ajuns la Primărie a[u] venit vreo douăzeci de indivizi care i[-au] întrebat ce mai caută și de ce nu vine pretorul. Ducându-se la un cetățean să mănânce, grupul a crescut mereu iar cetățeanul a fost amenințat că îi vor sparge geamurile dacă-i primește în casă. Notarii, fiindu-le frică, au plecat la Postul de jandarmi, unde au dormit de frică să nu-i omoară peste noapte, iar a doua zi au și plecat din Socol.

La 28 august 1945 toată populația comunei a fost răsculată contra Postului de jandarmi și Plutonului de grăniceri și nu au voit să plece din fața Plutonului de grăniceri decât când a sosit Plutonul de intervenție de la Oravița, sub comanda unui căpitan care i-a sfătuit să plece acasă și să se liniștească. Din cele spuse de către sublocotenentul de grăniceri și șeful de post, acești oameni sunt încurajați de către autoritățile iugoslave să se comporte în așa fel cu românii; poate se va ivi ceva între noi și ei.

RADOSAVLIEVICI SFETOMIR din comuna Belobreșca a venit la șeful Postului de jandarmi din Socol, cu 7 indivizi, cerând șefului de post pe ce motiv a arestat pe dezertorul Ozren Tomașevici, **amenințându-l că în cazul că nu-i va da drumul îl va executa**. Acest individ **este șeful Organizației sârbești și conducător la comuniști la plasă**. Din informațiile ce le dețin de la adevărații comuniști ei spun că acest[a] este numai un camuflaj însă ei sunt toți iredentiști și șovini, fac propagandă în favoarea Iugoslaviei și în defavoarea statului român.”

ANEXĂ (manuscris)

„Instigatori contra statului român

Comuna BELOBREȘCA

1. Radosavlievici Nicolae
2. Radosavlievici Svetomir

Cei mai periculoși instigatori contra statului român. Svetomir a fost dat în judecată pentru I. Trecere frauduloasă în Iugoslavia. Situația militară, neclară; sau dacă este, a fost falsificată în 1943. II. Adăpost secret, unde se găsește armament și dosite cantități de cereale, având moară și mașină de treier.

3. Boja Sto[i]șici
4. Unici Jarco
5. Radovancovici Ilia
6. Radosavlievici Sava
7. Milencovici Sima
8. Panici Rada (croitor)
9. Giurcovici-Stoicovici Borislav
10. Giurcovici Ilia

Periculoși pentru statul român.

Comuna Divici

1. Marincovici Stanco, învățător

Comuna Radimna

1. Tomici Rada
2. Belovan Veselin, primar
3. Marcovici Iova

Comuna Pojejena de Sus [Sârbească]

1. Stoicovici Gheorghe, zis Gioca, fiul lui Sima (în prezent student la Medicină la Belgrad. Frecventază des comuna).

RADOSAVLIEVICI NICOLAE: ‘are să facă de azi înaintre cel mai mare șovinism’ iar dacă cineva îi va sta în cale, ‘îl va omorî și se va duce în Iugoslavia’, pentru a-l declara erou, deoarece a omorât reacționari români. Pe motiv că echipa de colectare s-a dus la domiciliu[l său] pentru a căuta cereale, având moară și mașină de treier.

RADOSAVLIEVICI SFETOMIR. În toamna [lui] 1944, când s-au retras trupele germane din Clisura Dunării, a declarat în cadrul Primăriei Sușca: Că să se trimită vorbă pretorului plasei [Moldova Nouă] să numai trimită ordine, deoarece între comuna românească Sușca și cea sârbă Belobreșca există graniță iar Belobreșca ascultă și primește ordine de la statul iugoslav. A spus că armata română nu va mai călca cu piciorul un petec de pământ pe hotarul comunei Belobreșca, el fiind la marginea comunei [adică prima casă spre Sușca, n.n.] va trage cu arma în primul soldat român, căci ei sârbii numai pot suporta mizeria ce le[-o] fac românii. Când a spus aceste vorbe era înarmat cu pistol-mitralieră sistem rus[esc]. În toamna [lui] 1944, după retragerea trupelor germane, s-a organizat **o gardă din locuitori rebeli din Belobreșca care au fost înarmați** și aveau corpul de gardă și muniția într-o cameră a Primăriei Belobreșca.

Radosavlievici Nicolae cu fratele său **Svetomir** și cu **Zoran Vuletici** din Socol au dus cea mai mare propagandă sârbă contra statului român. **Această propagandă a prins numai în comunele sârbești.**

Giurcovici Ilie și Stoicovici zis Giurcovici Borivoi, precum și alți locuitori din comuna Belobreșca și-au făcut acte pentru a fi colonizați în Iugoslavia. Au plecat acolo și s-au înapoiat iarăși în comună. De regulă primăvara sa duc în Iugoslavia și toamna vin înapoi. Probabil că aceștia ar fi primit ceva pământ dincolo și vreau să stea cu domiciliul și în comuna natală și în Iugoslavia. Se bănuiesc de spionaj.”

(Arh. CNSAS, *R-166612*, 26–27)

12. [Moldova Nouă?, 1947]. Lista organizației pro-iugoslave din Clisura Dunării.

[**Нова Молдава?, 1947.**]. Списак про-југословенске организације у Дунавској клисури.

„**Schița organizației UMMA** [?, de presupus secesionistă] din Clisura Dunării [1947]

Centrul: BELOBREȘCA.

Conducători de plasă [Moldova Nouă] a[i] organizației

1. Radosavlievici Svetomir

2. Radosavlievici Nicola
3. Stoșici Boja
4. Unici Jarco
5. Radosavlievici Sava
6. Radovancovici Ilia
7. Milencovici Sima
8. Panici Rada, croitor
9. Stoicovici Borislav
10. Giurcovici Ilia

Divici

1. Marincovici Stanco, conducătorul întregii organizații, învățător

Pojejena de Sus

1. Stoicovici Gheorghe, fiul lui Sima Stoicovici, în prezent în Iugoslavia, presupus student, în realitate curier între România și Iugoslavia, are pașaport ca student în Iugoslavia, însă nu este student.
2. Filipovici Alexandru, învățător, conducătorul tineretului
3. Ghighici Arsenie, preot
4. Stancovici Liubița, fiica preotului Ghighici Arsenie de la soția actuală, cu care nu este cununat. În prezent elevă în Biserica Albă, Iugoslavia. Aceasta împreună cu Filipovici a[u] organizat tineretul care a plecat în Iugoslavia la lucru [voluntari, la calea ferată Șamaț-Sarajevo, vara anului 1947, n. n.].

Socol

1. Vuletici Slobodan, primar, **curier între Socol și Biserica Albă**, cu legitimație eliberată de autoritățile sârbești pentru accesul liber în Iugoslavia.
2. Vuletici Zoran
3. Covacevici Branco, învățător nou, trimis din Iugoslavia, care are misiunea de a primi instrucțiuni din partea Organizației de la Timișoara și care face legătura dintre Timișoara și Socol și celelalte organizații.
4. Milosavlievici Radmila, organizatoarea femeilor.
5. Damnianovici Stanco
6. Svetolic Vuletici
7. Radosavlievici Momcilo
8. Ivanovici Veniamin

Câmpia

1. Ivanovici Miloș
2. Moghici Svetozar
3. Tomașevici Mladen, cu legături directe cu Iugoslavia.

Moldova Nouă, necunoscută până în prezent **Moldova Veche**, idem.”

(Arh. CNSAS, *R-166612*, 24-25)

13. [Moldova Nouă, 22 iunie 1947]. Notă informativă secretă despre trecutele activități subversive, antistatale, de inspirație comunistă sârbă, din satele Clisurii Dunării.

[Нова Молдава, 22 јуна 1947.]. Тајни извештај о прошлим субверзивним противдржавним активностима, српског и комунистичког корена, по селима Дунавске клисуре.

„Notă informativă

În ziua de 21–22 iunie a. c. [1947, n.n.] din comunele Socol, Divici, Belobreșca și Pojejena, jud. Caraș.

Socol, se constată că de la un timp, de când se fac treceri din România în Iugoslavia, cu ocazia muncilor agricole, se face și contrabandă cu sodă caustică și foiță de țigară. În afară de această contrabandă se mai face și propagandă în favoarea Iugoslaviei, de către următorii indivizi: Vulețici Slobodan, care a fost voluntar în armata mareșalului Tito; Raico Novacovici, Sima Novacovici, Iovanovici Jiva, din Câmpia, toți aceștia au atitudine ostilă față de statul român și fac propagandă printre tineretul din comună să se înroleze voluntari în Armata iugoslavă, pentru a deveni buni patrioți; mai spun că domnul Dr. Petru Groza a mers în Iugoslavia [în prima decadă a lui iunie 1947, n. n.] pentru a se înțelege cu mareșalul Tito pentru **delimitarea noii frontiere dintre România și Iugoslavia**. În fiecare sârbătoare fac ședință fără ca vreun român să poată lua parte la ședințele lor.

Divici [și Belobreșca]. La fel se manifestă ca și în Socol, însă sub conducerea directă a învățătorului Stanco Marincovici, care cu concursul larg al marelui conducător Radosavlievici Svetomir, care este cel mai aprig luptător contra statului român și care este șeful plășii Moldova Nouă; aceștia recrutează și instruesc tineretul din comună și cu concursul tineretului din Belobreșca și indivizi [precum] Boja Sto[i]șici, Unici Jarco, Radosavlievici Sava, Milencovici Sima, Panici Rada și mulți alții, toți din Belobreșca și Divici, fac diferite întruniri cu caracter subversiv și șovin.

La fel se manifestă și în comunele vecine ca Pojejena de Sus [Sârbească], cu următorii conducători: Stoicovici Gheorghe, Stoicovici Bojidar, Filipovici Alexandru și Stoicovici Liubița.

Factorul principal este **RADOSAVLIEVICI SF[V] ETOMIR**, care dirijează și conduce toată Organizația din Clisura Dunării...” [Fragment din Raportul Jandarmeriei locale]

(Arh. CNSAS, R-166612, 25)

14. [București], 12 mai 1950. Secesiunea Clisurei, în viziunea naivă a actorilor din Belobreșca, Socol și Moldova Veche și regia OZN-ei din Biserica Albă (Iugoslavia)

[Букурешт], 12. маја 1950. Сецесија Дунавске клисуре, у наивној визији актера из Белобрешке, Соколовца и Старе Молдаве и у режији ОЗНЕ у Белој Цркви (Југославија).

„Declarație

Subsemnatul **RADOSAVLIEVICI NICOLA**, născut în anul 1919, luna decembrie ziua 8, cu ultimul domiciliu în comuna Belobreșca, jud. Caraș, declar următoarele:

În anul 1944, imediat după 23 august, a venit pe la mine Zoran Vulețici, care mi-a spus că a discutat problema alipirii Clisurii la Iugoslavia, cu unele persoane cu care el avea legături peste graniță. În timpul acela eu mă aflam la Belobreșca, iar când mie mi-a cerut părerea despre aceasta, eu am fost de acord cu el.

După câțva timp când eu mă stabilisem în Biserica Albă (Iugoslavia) împreună cu fratele meu Sveta [Svetomir], Zoran Vulețici și alții, a venit la noi Despotovici Bogdan [fratele eroului-martir comunist Jarco Despotovici] care ne-a întrebat dacă știm că s-a format un grup de oameni, așa-ziși **„reprezentanți ai Clisurei”** care lucrează pentru alipirea Clisurei la Iugoslavia și care în acest sens au făcut și un *memorandum* și urmând ca în după-amiaza aceea să aibă și o ședință în legătură cu aceasta, **condusă de Nika Gavrilovici**, Iancovici Jarco, Isacovici Jarco și încă câțiva necunoscuți. Au mai fost chemați apoi Comandantul orașului Biserica Albă Șaletici Miloș, Despotovici Bogdan precum și Slobodan Vulețici. La această ședință Nika Gavrilovici a explicat cum trebuie să se ducă lupta pentru a face tot posibilul pentru alipirea Clisurei la Iugoslavia, apoi cine va fi șeful, îl va alege poporul.

Toți cei de față au fost de acord cu **propunerea lui Nika**; care apoi a citit *memorandumul* pe care îl făcuse și care s-a hotărât să fie trimis lui Coicici Trișa [Trifun] din comuna Socol, pentru ca acesta să meargă prin satele din Clisură și să strângă semnături pe acest *memorandum*. Prin martie 1945, în timp ce Zoran Vulețici era ajutor de comisar în Siguranță [la Oravița], dar care ținea legătura mai departe cu OZNa din Iugoslavia, a luat ființă la Timișoara „Organizația antifascistă slavă” în fruntea căreia se găsea Rada Fenlaciki. Mai târziu în Clisură în fruntea Org. antifasc. slave se găseau Trișa Coicici, Deian Adam, Nika Gavrilovici și alții, care întrețineau și mai departe spiritul de alipirea Clisurei la Iugoslavia. Apoi **eu după planul meu am redus cu cât se poate mai mult teritoriul Clisurei care trebuia să fie alipit Iugoslaviei**, lucru cu care ei nu au fost de acord.

Pe la începutul lunii mai 1945, la Timișoara, Organizația antifasc. slavă pregătește un congres al tuturor slavilor din Banatul românesc, pentru a se trece în revistă forțele slave existente în Banat.

În acel timp a venit la Biserica Albă și Zoran Vulețici care ne-a spus că trebuie să participe la congres și câțiva reprezentanți ai Clisurei, fiindcă se va pune în plan și discuția alipirii unor teritorii din Banatul românesc cu populație slavă de statul iugoslav, în care plan este pus[ă] și alipirea Clisurei.

Noi am hotărât ca fratele meu Sfeta să reprezinte Clisura la acest congres, în care scop am pregătit și un *memoriu*, în care am explicat dorința și necesitatea sărbilor legați de Iugoslavia că această regiune să fie înăuntrul granițelor iugoslave, urmând a fi citit la congres.

Aceasta nu s-a putut face că[ci] congresul nu a mai avut loc. Împreună cu Sfeta trebuia să mai participe la congres Zoran Vulețici, Sneider Alois și Bogdan Despotovici.

Aceasta îmi este declarația pe care o dau, susțin și semnez.

12 mai 1950 Radosavlievici Nicola (m. p.)”

(Arh. CNSAS, *Inventar P-1143, vol. II*, 34–35)

15. București, 23 septembrie 1955. Proces verbal al interogatoriului învinutului Radosavlievici Svetomir, despre evenimentele din anii 40 în Clisura Dunării.

Букурешт, 23. септембра 1955. Записник са саслушања оптуженог Радосављевић Светомира, о догађајима четрдесетих година у Дунавској клисури.

„Proces verbal de interogator

Învinutul (martor) Radosavlevici Svetomir, născut la 18 oct 1921, în comuna Șușca jud. Caraș, fiul lui Sava și Anghelina, cu ultimul domiciliu com. Belobreșca, jud. Caraș.

23 septembrie 1955

Localitatea București

Interogatoriul a început la ora 8 și 15 min

S-a terminat la ora ...

Arată d-ta activitatea pe care ai desfășurat-o cât ai stat în Iugoslavia?

În anul 1932 aproximativ în luna august am plecat în Iugoslavia în comuna Veliko Gradiște. Aici am fost trimis de tata deoarece mama mea era originară de aici, ca să continui studiile. În comuna Veliko Gradiște am stat la mătușa mea Stokici Vasilija. Aici am repetat din nou clasa a 4-a primară deoarece nu cunoșteam limba sârbă gramaticală, terminând în anul 1933.

După terminarea clasei a 4-a, în anul 1933 m-am înscris în liceul din Veliko Gradiște, terminând clasa I-a

în anul 1934. Tot în acest an m-am înscris în clasa a II-a și astfel am terminat 3 clase în anul 1936. În fiecare an, în timpul vacanțelor, veneam acasă la părinți, care domiciliau în comuna Belobreșca, iar după terminarea vacanței mă întorceam înapoi în Iugoslavia. În această perioadă eu treceam frontiera pe baza unui permis eliberat de vama frontierei sau de poliția de frontieră.

După ce m-am întors acasă la părinți în anul 1936, m-am angajat ca ucenic la un atelier particular de lăcătuș mecanic din Moldova Nouă. Aceasta în anul 1937. La acest atelier am lucrat ca ucenic trei ani, respectiv până în anul 1940.

Din ce cauză te-ai întors dumneata în anul 1936 în România, întrerupând astfel studiile?

Până în anul 1936 se putea trece frontiera pe bază de permise eliberate de vama frontierei, iar de la această dată trebuia să scoatem pașaport și din cauză că părinții mei nu aveau o situație bună, tatăl meu m-a dat ca să învăț ucenicia, fiind nevoit astfel să nu mă mai pot întoarce în Iugoslavia.

De câte ori ai mai trecut dumneata frontiera din România în Iugoslavia din anul 1936 până în 1940 și motivele trecerii?

Din anul 1936 până în anul 1940 nu-mi amintesc precis, odată sau de două ori am trecut frontiera. Cu această ocazie am trecut frontiera împreună cu mama mea pentru diferite cumpărături.

Pe ce bază ai trecut dumneata frontiera cu această ocazie și ce cumpărături ai efectuat?

În această perioadă toți cetățenii care au domiciliat la 20 – 25 km lângă frontieră aveau dreptul la un carnet de liberă trecere în Iugoslavia și deasemenea aveau dreptul ca să facă cumpărături până la suma de 3000 lei. Acești cetățeni în Iugoslavia aveau o zonă limitată până unde aveau dreptul să pătrundă. Cetățenii din Iugoslavia la fel puteau să vină în România și aveau dreptul să facă cumpărături până la suma de 1000 de dinari.

Cu această ocazie am fost cu mama mea în Biserica Albă și am cumpărat haine. Aici am stat numai o zi. Dimineața ne-am dus și seara ne-am înapoiat acasă.

Arată d-ta activitatea pe care ai desfășurat-o și legăturile pe care le-ai avut din 1940 până la 23 august 1944.

În toamna anului 1940 eu am plecat la Timișoara și m-am angajat la o firmă particulară anume *Rölich*. Aici am lucrat în calitate de strungar până în anul 1941, aproape de treierat, când m-am întors acasă, unde am rămas până în februarie 1942.

La 20 februarie 1942 am fost încorporat în armată, la 85 infanterie din comuna Ineu din Reg. Arad. Aici am făcut două luni de instrucție după care am fost repartizat la Batalionul IV instrucții și reparații auto (școala de șoferi) din Sibiu.

La Sibiu am stat trei luni după care am fost în trecere prin București, unde am stat cca 10 zile, iar de aici am fost duși la Focșani. Aici am stat din nou cca 6

zile, după care am fost imbarcați și trimiși pe frontul de Răsărit. Am debarcat în jurul localității Stalino. De aici am plecat în calitate de șofer până la Cotelnikov.

La sfârșitul lunii august 1942 am fost repartizat ca să lucrez la un garaj de reparații din Cotelnikov. La scurt timp după aceasta, nu-mi amintesc data, eu m-am îmbolnăvit de tifos din cauza apei și am fost internat la spitalul din Cotelnikov. În spital am stat până în noiembrie 1942 când a fost rupt frontul de la Stalingrad.

Cu această ocazie am fost evacuat ca bolnav la un spital din Rostov. Din Rostov am fost trimis într-un centru de refacere (fiind slăbit din cauza bolii), din Novocerkask. Aici eu m-am îmbolnăvit și mai grav și astfel am primit un concediu de 45 de zile și eu m-am dus acasă, în comuna natală ajungând în 8 ianuarie 1943.

După epuizarea concediului de 45 de zile eu nu m-am mai reîntors la unitatea de care aparțineam, ci am falsificat permisul de concediu, făcând din 45 de zile concediu nelimitat și astfel am rămas acasă la părinți.

În această perioadă, respectiv în luna martie 1943 eu am luat legătura cu Jarko Despotovici cu scopul ca să fiu împreună cu el, să nu fiu izolat. În această perioadă el trăia în ilegalitate. În vara anului 1943 a apărut un grup de partizani Iugoslavi în pădurile noastre care operau în Iugoslavia și veneau la noi pentru odihnă. Eu am luat legătura cu ei prin numitul Milanovici Dumitru. În perioada aceasta eu îi ajutam pe partizani cu alimente și i-am dat și un aparat de radio. Eu am mai ajutat partizanilor și în unele acțiuni izolate fără ca să fiu încadrat la ei. Participam numai la atacuri, după care mă întorceam acasă ca oricare cetățean liber, având la bază permisul de concediu medical fals.

În afară de cele arătate mai sus eu am mai ajutat pe partizani cu muniții și alimente, de asemenea i-am furnizat și informații necesare partizanilor. Noi am mai dat partizanilor mașini de scris, șapilografie.

În toamna anului 1943 am intrat în organizația SKOJ²⁹, iar în anul 1944 Jarko Despotovici a făcut propunerea ca eu să intru în P.C.I.

Aceasta îmi este activitatea până la 23 aug. 1944.

Cu ce unitate ai plecat d-ta pe frontul de răsărit?

Eu am plecat pe frontul din Răsărit cu Batalionul 4 autotransport.

Cine a fost comandantul batalionului 4 autotransport?

Nu-l cunosc deoarece am stat foarte puțin. Nu cunosc pe nici un ofițer.

La ce luptă ai participat pe frontul de răsărit?

Eu nu am participat la lupte deoarece când am ajuns la Cotelnicov, am fost scos ca meseriaș pentru repararea autovehiculelor.

Care sunt persoanele care au știut că d-ta ai dezertat din armată.

Că eu am dezertat din armată au știut: Stoianovici Gheorghe o rudă de a mea, fratele lui Stoianovici

Sima, părinții lor, Despotovici Bogdan, Vulețici Zoran, Galkan Teodor, fratele meu Nikola și părinții mei.

Cine este Galkan Teodor?

Este un prieten a lui tata care domiciliază în Timișoara iar după ce eu am dezertat din armată am stat ascuns și la ei câteva zile.

Care sunt persoanele care au știut că d-ta îi ajuți pe partizani?

Au știut că eu îi ajut pe partizani Stoianovici Gheorghe, Stoianovici Sima cu care am activat împreună, fratele meu Nicola, părinții, Vulețici Zoran, Krstici Jiva și tatăl lui, Milosavlevici Miodrag, Radoikovici Sretko.

Cine este Krstici Jiva

Krstici Jiva este agricultor din comuna Belobreșca, și prin el țineam legătura cu Despotovici Jarko sau cu grupul de partizani atunci când nu puteam să luăm personal legătura.

Cine este Milosavlevici Miodrag?

Este agricultor din comuna Belobreșca, a fost și el dezertor din armată și eu l-am introdus în grupul de partizani. El activa efectiv în cadrul grupului de partizani. A murit pe front la Batine când s-a făcut joncțiunea cu armata sovietică.

Cine este Radoikovici Sretko?

El este tot din Belobreșca și pe el tot eu l-am introdus în grupul de partizani. Deasemenea el a murit pe front în Iugoslavia la trecerea râului Drava.

Ce fel de aparat de radio ai dat d-ta partizanilor?

Eu am dat partizanilor două aparate de radio recepție.

De unde ai procurat d-ta cele două aparate de radio?

Eu am cumpărat aparatele de radio recepție la Timișoara.

Imediat ce le-am cumpărat, unul din ei am dat partizanilor, iar unul a fost folosit de mine în adăpost. Mai târziu când partizanii au fost atacați, au pierdut aparatul de radio și eu atunci le-am dat pe al doilea aparat.

La ce luptă a partizanilor ai participat d-ta?

Eu am participat la acțiunile din Vrăceș Gai cu care ocazie a fost atacată poliția germană, eu am participat aici ca luptător. Am participat la aruncarea în aer a unui tren german cu soldați, alimente și muniții pe linia Biserica Albă – Vârșeț. Trenul a fost aruncat în aer lângă localitatea Kralița.

De unde le-ai procurat d-ta aceste arme și muniții?

Eu am procurat arme și muniții de la Milosavlevici Miodrag care făcea armata la Pitești și venea în concediu aducând cu el arme pentru partizani. Majoritatea munițiilor ca grenade sau cartușe am procurat de la magazionerul unei companii din regimentul 84 care era cantonat în com. Belobreșca. Eu îi ceream grenade sub motivul că vreau să prind pește. Unde auzeam că are cineva ascuns vreo armă eu le cumpăram sub pretextul că vreau să le modific în arme de vânătoare.

²⁹ UTC-ul iugoslav.

Ce fel de informații ai dat d-ta partizanilor?

Pe partizani îi interesau cel mai mult informațiile militare. Eu le-am dat informații despre compania din Regimentul 84 care era în Belobreșca, despre mișcările lor, patrulă, pânzele lor. Am dat informații despre patrularea grănicerilor și a jandarmilor. De asemenea am mai dat informații despre starea de spirit a oamenilor din împrejurimi, ce vorbesc ei despre front. După ce partizanii au pierdut aparatul de radio eu [le] furnizam [informații]... Am mai participat la atacarea clădirii unde avea sediul gestapoul din Kusici. Am mai participat la câteva acțiuni mici izolate, împotriva patrulălor. La alte acțiuni nu am mai luat parte. La acțiunile care erau executate în interiorul țării, nu am luat parte deoarece nu puteam să lipsesc prea mult de acasă.

Cum ai motivat d-ta lipsa de acasă când ai participat la aceste acțiuni?

În caz că întreba cineva, părinții mei motivau lipsa mea prin plecarea mea la Timișoara sau Oravița pentru diferite piese de motor, legat de meseria mea.

De ce nu ai intrat d-ta efectiv în rândurile partizanilor?

Eu nu am intrat în rândurile partizanilor deoarece eram sfătuit de ei că până am posibilitatea ca să stau cu acte false să nu intru în grupul de partizani, deoarece aveau și ei nevoie de oameni care puteau circula liber, fiind astfel de un folos mai mare în favoarea lor.

Ce fel de armament ai dat d-ta partizanilor?

Eu am dat partizanilor arme, pistoale, grenade, puști și muniții, informații despre știrile de pe front.

Cui ai predat dumneata informațiile pe care le-ai cules?

Eu am predat în scris ori legăturii de la partizani care a venit la mine ori le dădeam comisarului politic.

De unde le-ai procurat d-ta mașinile de scris și șapirorafele?

Șapirograful a fost procurat de fratele meu, din Timișoara însă nu știu de la cine, iar mașinile de scris au fost cumpărate de Zoran Vulețici tot din Timișoara dintr-un anticariat [consignație].

Cui le-ați predat șapirograful și mașinile de scris?

Noi am predat șapirograful și mașinile de scris grupului de partizani. După 23 august noi am primit de la ei înapoi o mașină de scris care mai târziu a fost folosită de organizația de partid din Moldova Nouă.

Pe ce bază ai intrat d-ta în SKOJ?

Eu am intrat în SKOJ pe baza activității pe care am deșus-o până în toamna anului 1943.

De către cine ai fost d-ta primit în organizația SKOJ?

Eu am fost propus de către Jarko Despotovici și am fost primit de către un comitet regional din interiorul Iugoslaviei. Nu știu de care comitet regional.

Cine a fost Jarko Despotovici?

Jarko Despotovici era însărcinat din partea P.C.I. de a lucra pe linie politică de a lucra în plasa Moldova Nouă. El avea misiunea de a verifica oameni și de a duce propagandă în favoarea URSS, de a mobiliza și verifica

oameni pentru grupele de partizani. El a trăit ilegal acolo. A fost împușcat la 10 august 1944.

Din ce cauză a fost împușcat Jarko Despotovici?

După ce se apropiau trupele sovietice, în regiunea aceea a fost creat un curent naționalist a[l] lui Draja Mihailovici. În acest sens a dus propagandă, contribuind astfel într-o mare măsură, numitul Slavko Stoicovici. El colabora și cu comandantul Legiunii de jandarmi din Oravița. Din cauza trădării lui Slavko Stoicovici și pe baza informațiilor lui, au fost mai multe ciocniri între grupul de jandarmi și grupul de partizani care activa în această plasă.

Jarko Despotovici intenționând să stea de vorbă cu Stoicovici ca acesta să renunțe la propaganda sa, și neputând să se înțeleagă, Slavko Stoicovici l-a împușcat pe Despotovici. [Comentatiu, pe margine: *Va trebui să fie adâncită această problemă!* n. n.] Înainte de a sta de vorbă cu Stoicovici, Despotovici a fost hotărât că dacă nu va putea ajunge la înțelegere cu el îl va lichida. S-a întâmplat însă invers și nu s-a[u] stabilit împrejurările în care Despotovici a fost împușcat de Stoicovici.

A doua zi după ce Despotovici a fost împușcat, Stoicovici a fugit la Timișoara cu ajutorul lui Bobei (Ioan) care în acest timp a fost comandantul grănicerilor. În anul 1950 știu că acest Bobei a ajuns la MAI mi se pare cu gradul de Lt. Colonel.

Arată d-ta activitatea pe care ai desfășurat-o după 23 august 1944.

După 23 august 1944 eu am fost lăsat de către conducerea grupului de partizani în com. Belobreșca cu scopul de a menține ordinea în comună și de a organiza oameni în partid. De asemenea am mai participat la curățirea terenului de nemți.

În luna octombrie eu am intenționat ca să mă încadrez în armata iugoslavă, însă am fost lăsat acasă în com. Belobreșca pentru organizarea partidului și a organizațiilor de masă. În luna octombrie, pe la sfârșit, m-am întâlnit cu Vulețici Zoran, care mi-a spus că el împreună cu mine și cu Paulevici Slobodan avem misiunea din partea OZN-ei ca să ne ducem la Timișoara și să-l căutăm pe Slavko Stoicovici, care l-a împușcat pe Jarko Despotovici și dacă îl găsim atunci să anunțăm OZN-a după care vom primi mai misiuni. Paulevici Slobodan a mai primit misiunea de a recruta oameni care să-l informeze despre tot ceea ce se petrece la Timișoara. După aceasta ne-am deplasat toți trei la Timișoara. Aici eu m-am ocupat de problema găsirii lui Stoicovici. Tot în această perioadă Paulevici Slobodan și cu Vulețici Zoran l-au recrutat pe Bugarski Sava care la rândul lui îl recrutează mai târziu pe Popov Novak. Cu această ocazie am stat la Timișoara câteva zile după care am plecat la Biserica Albă.

La Biserica Albă Paulevici Slobodan a întocmit raportul și [l-] a trimis la OZN-a din Novi Sad. Cu această ocazie eu, împreună cu Vulețici Zoran primesc directive în legătură cu felul de organizare

a partidului și după aceasta noi ne întoarcem acasă în com. Belobreșca. Peste câteva zile când noi ne aflăm în com. Belobreșca, am primit directivă din partea OZN-ei să-l arestăm pe Stoicovici Slavko și să-l luăm cu noi în Iugoslavia.

După aceasta eu împreună cu Vulețici Zoran m-am deplasat la Timișoara pentru a-l aresta pe Stoicovici Slavko, însă când am ajuns la Timișoara noi am aflat că Stoicovici și-a schimbat locuința și că s-a pierdut urma lui. Noi ne-am întors din nou la Biserica Albă unde am luat legătura cu Paulevici Slobodan care ne-a spus să luăm legătura cu organizația Frontul Antifascist Slav (FAS) cu scopul de a vedea cum lucrează ei și să organizăm extinderea acestei organizații. În acest sens noi ne-am deplasat la Timișoara unde am luat legătura cu președintele organizației antifasciste, anume Fenlaciki Rada, după care ne-am dus la Moldova Nouă să organizăm mai multe organizații a[le] FAS. De asemenea noi am mai primit misiunea din partea lui Paulevici Slobodan ca să culegem informații cu caracter general din plasa Moldova Nouă pe care să [le] raportăm OZN-ei în Iugoslavia. La Timișoara Sava Bugarski ne-a făcut rost de o cameră unde mai puteam să stăm când ne duceam acolo. Cu ocazia deplasării la Timișoara Vulețici Zoran a recrutat-o pe numita Begov Margarete din Oravița, cu scopul să-i furnizeze informații.

La începutul anului 1945 Paulevic Slobodan a fost retras din Biserica Alba și a fost trimis la OZN-a din Belgrad, iar în locul lui a venit numitul Sneider Alois.

Tot în perioada aceasta când ne ocupam de organizarea FAS, în timpul deplasării în comunele din Banat, Vulețici Zoran l-a rugat pe numitul Giurovici Radosav și Radoșevici Milan, ambii din com. Socol, ca să-i dea informații despre populația și starea de spirit din comună. Eu la rândul meu am avut informații de la Unici Jarko și Bojici Jiva, ambii din com. Belobreșca. De la ei am avut informații tot despre populația din comună. Ne-am deplasat în com. Moldova Veche și am stat de vorbă cu numiții Stoianovici Țvetko și Balea Alexandru de la care de asemenea am cerut informații. În com. Liubcova am discutat cu numiții Nestorovici Vasa și Iankovici Ivan. De la ei la fel am cerut informații, iar de la Iankovici Ivan am cerut un raport în scris despre organizația lui Draja Mihailovici din plasa Moldova Nouă în anul 1942.

De la cine ați primit sarcina ca să culegeți informații de la cetățenii din comunele arătate mai sus și să-i pregătiți mai mulți cetățeni în acest sens și pentru viitor.

Această sarcină de a culege informații noi am primit-o din partea OZN-ei din Iugoslavia. Ei ne-au spus ca noi să culegem informații. **Concret am primit această sarcină de la maiorul OZN-ei din Novi Sad, anume Dragoliub Gvozdenaț.**

Cum a a motivat acest maior aceste cerințe a OZN-ei ca să culegeți informații?

Mayorul Dragoliub Gvozdenaț ne-a spus că în România reacțiunea este puternică și că Partidul Comunist va ieși din ilegalitate, iar noi va trebui să **combatem reacțiunea** din Banat **ca să dăm un ajutor Partidului Comunist Român**. Sarcina noastră deci, a fost **de a culege material informativ pe care le[il] predam OZN-ei, iar ei puneau la curent conducerea Partidului Comunist Român.**

Cum ați motivat pe teren, față de oamenii cărora [le-]ați solicitat ajutorul, că aveți nevoie de material informativ.

Față de oamenii de la care am cerut material informativ, noi am motivat această cerință prin faptul că noi lucrăm la organizarea Partidului Comunist Român, la organizarea tineretului progresist și avem nevoie de aceste informații deoarece trebuia să cunoaștem starea de spirit a populației.

De ce nu ați arătat că aceste informații sunt cerute de OZN-a.

Nu știu din ce cauză nu le-am spus oamenilor de la care am cerut informații că aceste materiale sunt cerute de OZN-a.

Ce instructaj v-a făcut maiorul Gvozdenaț în legătură cu felul cum trebuie pusă problema necesității culegerii informațiilor, față de oamenii cu care ați colaborat?

În acest sens maiorul Gvozdenaț nu mi-a făcut nici un fel de instructaj.

În ce fel ați fost pregătit în vederea îndeplinirii acestei sarcini de a culege informații?

Noi nu am primit nici un fel de pregătire în vederea culegerii de informații, ni s-a spus numai ca să culegem informații fără însă să ne facă în prealabil vreun instructaj.

Când ați întrerupt această muncă de a culege informații din Banat?

Această muncă am întrerupt-o în toamna anului 1945.

Care sunt motivele pentru care ați întrerupt culegerea de informații în toamna anului 1945?

Noi am întrerupt în toamna anului 1945 culegerea informațiilor deoarece Sneider Alois care era legătura noastră din Novi Sad, nu a mai venit să ne ceară materiale, deoarece s-a înscris la studii din Belgrad și nu mai știam ce să facem.

Cui ați predat personal materialul informativ pe care l-ați cules și care a fost persoana de legătură cu el (legătura)?

Materialul informativ noi îl predam lui Sneider Alois care venea din Iugoslavia și el venea la noi la Comitetul de plasă al PCR unde lucram eu în funcția de responsabil cu agitația și propaganda și îi predam materialul informativ.

Ce directive ați primit de la Sneider Alois atunci când s-a întrerupt legătura cu el?

El mi-a spus că nu va mai veni la noi și poate că mai târziu noi o să primim legătură din altă parte, însă noi nu am mai primit nici o legătură.

Cum trecea frontiera Sneider Alois?

În această privință nu era o problemă trecerea frontierei, deoarece putea să treacă oricine.

Arată d-ta în continuare, activitatea pe care ai desfășurat-o.

Din anul 1945 eu am lucrat în Comitetul de plasă al PCR, în funcție de responsabil cu agitația și propaganda. Aici am lucrat până în februarie 1946. În vara anului 1945 **a venit o comisie la Oravița din Pancevo** și din acest comitet a făcut parte și Gvozdenaț. Mai târziu eu am fost chemat de Gvozdenaț cu care ocazie mi-a luat un angajament în scris că voi furniza informații pe mai departe.

În anul 1946 am avut un conflict cu președintele social democrat Titel Petrescu, cu care ocazie a fost găsit asupra mea un pistol. Pistolul din greșală mi-a căzut afară din buzunar, fapt pentru care am fost suspectat de autorități și ca să evit o eventuală arestare am trecut frontiera în Iugoslavia. În această perioadă în Iugoslavia eu am lucrat la centrul de reparații de mașini agricole din Biserica Albă, în calitate de strungar. În luna iulie fratele meu mi-a comunicat că situația mea s-a rezolvat și că a murit mama mea. Auzind acestea eu m-am întors acasă.

După ce m-am întors din Iugoslavia, după câteva săptămâni, Vulețici Zoran a venit la mine și mi-a spus ca eu să furnizez informații în continuare Ambasadei iugoslave. Eu am refuzat această propunere deoarece acasă numai era cine să muncească, aveam datorii și astfel nu mai puteam face față cerințelor, nemaiaivând timp. După ce eu am refuzat această propunere a lui Vulețici Zoran nu a mai venit nimeni la mine în acest sens.

În toamna anului 1946, eu am venit în București, la CC al PCR, unde m-am întâlnit cu Vulețici Zoran și împreună ne-am dus la Ambasada iugoslavă. Vulețici

Zoran a venit la ambasadă pentru a scoate pașapoarte elevilor din RPR [România] sârbi care studiau în Iugoslavia. Cu această ocazie la ambasadă cu mine a stat de vorbă într-o cameră separată secretarul ambasadei Iovanovici Dușan. El m-a întrebat de ce l-am refuzat pe Vulețici să mai furnizez informații ambasadei și eu i-am arătat situația mea familială care nu-mi permite nici un fel de alte ocupații. El mi-a spus că dacă nu vreau să lucrez cu ei, este bine și așa însă voi regreta mai târziu. Eu i-am spus categoric că nu vreau să mai lucrez și m-au lăsat în pace.

După ce eu m-am întors acasă în Belobreșca, am lucrat ca lăcătuș acasă în atelierul tatălui meu. De asemenea am mai ajutat și la munca câmpului.

În anul 1947 eu am lucrat la o moară în calitate de mecanic. Am lucrat astfel până la 8 martie 1950 când am fost arestat.

Ce activitate ai deșus d-ta pe linia informativă din 1945 până la arestare?

Pe linia informativă din anul 1945 până la arestare nu am deșus niciun fel de activitate.

Ce mai ai d-ta de arătat în afară de cele declarate până în prezent?

În anul 1949 eu am intrat în Gospodăria colectivă din comuna mea, unde am lucrat pentru gospodărie ca lăcătuș.

Tot în toamna anului 1949, cu ocazia verificărilor, am fost exclus din Partid.

Am citit prezentul proces verbal și răspund pentru cele declarate în el.

S. Radosavlievici (m. p.)”

(Arh. CNSAS, **R-166612**, 31–41)

